

CSO METER

O busolă pentru un
mediul favorabil și
împuternicirea OSC-urilor

REPUBLICA MOLDOVA 2021

RAPORT DE ȚARĂ

CHIȘINĂU

European Center for
Not-for-Profit Law

Finanțat de
Uniunea Europeană

Autor: Florin Gîscă, Asociația Promo-LEX

Asociația Promo-LEX este o organizație neguvernamentală constituită în anul 2002, care are drept scop dezvoltarea democrației în Republica Moldova, inclusiv în regiunea transnistreană, prin promovarea și apărarea drepturilor omului, monitorizarea proceselor democratice și consolidarea societății civile.

Asociația Promo-LEX își desfășoară activitatea prin intermediul a două programe:

- (1) Programul Drepturile Omului, care are ca scop promovarea și implementarea standardelor internaționale de drepturi ale omului în Republica Moldova.
- (2) Programul Monitorizare Procese Democratice, care are scopul de a contribui la îmbunătățirea calității și sporirea încrederii cetățenilor în procesele democratice din Republica Moldova.

Centrul European pentru Dreptul Non Profit (ECNL) este un important centru de resurse și cercetare în domeniul politicilor și legilor care afectează societatea civilă. ECNL generează cunoștințe, abilitază partenerii și contribuie la stabilirea standardelor, care creează, protejează și extind libertățile civile.

Autorii exprimă sincere mulțumiri tuturor celor care au contribuit la realizarea acestui raport, inclusiv Consiliului consultativ, membrilor Hub-ului OSC, intervievaților, participanților la interviurile de tip focus grup și altor experți care au oferit informații și opinii valoroase pentru conținutul reflectat.

Proiectul „CSO Meter: O busolă pentru un mediu favorabil și împuternicirea OSC-urilor” este implementat de Centrul European pentru Dreptul Non Profit (ECNL) și partenerii săi: Centrul de Asistență Anticorupție al Transparency International în Armenia; MG Consulting LLC în Azerbaidjan; Institutul Societății Civile din Georgia; Asociația Promo-LEX în Moldova; Centrul de Cercetare Politică Independentă din Ucraina (UCIPR).

Această publicație a fost realizată cu suportul financiar al Uniunii Europene. Conținutul acesteia este responsabilitatea exclusivă a autorilor și nu reflectă neapărat punctul de vedere al Uniunii Europene.

Drepturi de autor © 2022 ECNL Stichting și Asociația Promo-LEX. Toate drepturile rezervate.

CUPRINS

ACRONIME ȘI ABREVIERI	4
I. SUMAR EXECUTIV	5
II. DATE DESPRE ȚARĂ	8
III.CONSTATĂRI	9
3.1 LIBERTATEA DE ASOCIERE	9
3.2 TRATAMENT EGAL	13
3.3 ACCES LA FINANȚARE	16
3.4 LIBERTATEA DE ÎNTRUNIRE PAȘNICĂ	19
3.5 DREPTUL DE A PARTICIPA LA LUAREA DECIZIILOR	24
3.6 LIBERTATEA DE EXPRIMARE	29
3.7 DREPTUL LA VIAȚĂ PRIVATĂ	33
3.8 OBLIGAȚIA STATULUI DE A PROTEJA	35
3.9 SUPORTUL ACORDAT DE STAT	39
3.10 COOPERAREA STAT-OSC	45
3.11 DREPTURILE DIGITALE	48
IV. PRIORITĂȚI-CHEIE	52
V. METODOLOGIE	54
VI. REFERINȚE	56

ACRONIME ȘI ABREVIERI

AGE	Agenția de Guvernare Electronică
APC	Administrația publică centrală
APL	Administrația publică locală
ASP	Agenția Servicii Publice
CNESP	Comisia Națională Extraordinară de Sănătate Publică
EUR	Euro
GAL	Grup de Acțiune Locală
HG	Hotărâre de Guvern
IA	Inteligență Artificială
LGBT	Lesbian, Gay, Bisexual și Transgender
MDL	Leu moldovenesc
MJ	Ministerul Justiției
OSC	Organizație a societății civile
PCSB/FT	Prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului
PAS	Partidul Acțiune și Solidaritate
PSRM	Partidul Socialiștilor din Republica Moldova
PIB	Produs Intern Brut
PE	Parteneriatul Estic
SIS	Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova
SLAPP	Proces strategic împotriva participării publice
SDSC	Strategia de Dezvoltare a Societății Civile 2018-2020
PIB	Produs intern brut
TVA	Taxa pe valoare adăugată
UE	Uniunea Europeană
USD	Dolar american

I. SUMAR EXECUTIV

Pe parcursul anilor 2020-2021, mediul general de activitate al organizațiilor societății civile (OSC) a înregistrat schimbări puține sau chiar deloc în majoritatea domeniilor, cu excepția libertății de întrunire, în contextul în care, după relaxarea măsurilor anti-pandemice au fost anulate restricțiile privind întrunirile publice. Prezentul raport reflectă evoluțiile din mediul de activitate al OSC produse până în noiembrie 2021. Principalii factori externi, care au influențat mediul de activitate, a fost pandemia COVID-19 și criza politică care s-a menținut pe aproape toată durata perioadei de raportare. Într-un context pandemic dificil, în decembrie 2020, Maia Sandu a fost aleasă președinte al țării. În aceeași lună, Guvernul contestat condus de Ion Chicu a demisionat, iar Parlamentul - dominat de o coaliție majoritară condusă de Partidul Socialiștilor (PSRM), nu a reușit să propună un alt prim-ministru. Încercând să prelungească durata mandatului său, în aprilie 2021, coaliția a impus o nouă stare de urgență pandemică. Starea de urgență a generat limitări serioase pentru mai multe aspecte ce formează mediul favorabil (MF) pentru OSC-uri, însă, în cele din urmă, decizia coaliției a fost declarată neconstituțională de către judecătorii de la Curtea Constituțională, iar Președintele a dizolvat Parlamentul. În rezultatul alegerilor parlamentare noi, care s-au desfășurat în iulie 2021, Partidul Acțiune și Solidaritate (PAS) (partid pro-european și pro-prezidențial) a obținut majoritatea mandatelor în Parlament, iar Natalia Gavrilița a fost desemnată prim-ministru. Șefa executivului s-a angajat într-un mandat de reforme ce vizează integrarea europeană.

În acest context, au fost înregistrate ușoare îmbunătățiri pe anumite aspecte, însă, multe probleme rămân încă nerezolvate. De asemenea, multe dintre recomandările anterioare ale CSO Meter nu au fost puse în aplicare. Totodată, comparativ cu perioada anterioară, nu au fost înregistrate regrese în nici un domeniu.

Noul Parlament și Guvern sunt mult mai deschise pentru cooperare cu OSC-urile, ceea ce creează un mediu favorabil în încercarea de a depăși problemele sistemice pe dimensiunea accesul la informație, participarea la procesul decizional și cooperarea. Intrarea în vigoare a Convenției Consiliului Europei privind Accesul la Documentele Oficiale¹ în decembrie 2020, de asemenea, ar putea să contribuie la optimizarea situației la capitolul accesul la informațiile cu caracter public.

În 2021, majoritatea inițiativelor legislative privind crearea unui mediu favorabil pentru OSC-uri au fost suspendate la diferite etape de elaborare, din cauza crizei politice și instabilității instituționale. În aprilie 2021, a fost operată o modificare legislativă semnificativă, prin adoptarea Legii cu privire la grupurile de acțiune locală

¹ Convenția Consiliului Europei privind Accesul la Documentele Oficiale (CETS No. 205), <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=205>.

(GAL), însă, până la ora actuală, nu a fost înregistrat niciun GAL conform noilor prevederi legale. Pe de altă parte, cadrul legal funcționează în continuare necorespunzător în domenii precum filantropia, infracțiuni motivate de prejudecăți, achiziții publice de servicii sociale, antreprenariat social, în pofida modificărilor legislative propuse de OSC-uri deja de mai mulți ani.

În perioada respectivă s-a produs o îmbunătățire semnificativă la capitolul libertatea întrunirilor - cel mai afectat domeniu în timpul pandemiei. Majoritatea restricțiilor, care au fost în vigoare mai mult de un an, încă de la începutul pandemiei, au fost ridicate, însă unele OSC-uri se abțin să organizeze întruniri din cauza riscurilor de infectare care se mențin. De asemenea, inclusiv în 2021 au fost raportate cazuri de intervenție fizică disproporționată a organelor de forță. Evoluțiile restricțiilor anti-pandemice sunt imprevizibile și ar putea afecta, din nou, întrunirile pașnice (precum și alte drepturi), întrucât principala structură de luare a deciziilor pe această dimensiune nu a inclus și experți în drepturile omului.

Activiștii din sectorul asociativ continuă să se confrunte cu încălcarea dreptului la viață privată - fapt confirmat de un nou caz de interceptare telefonică. Fragmente din conversații private au fost folosite în spațiul public de către procurorul general în funcție în octombrie 2021. În același timp, protecția oferită de structurile statului este nesemnificabilă, iar sistemul de drept nu prevede sancțiuni care să descurajeze asemenea cazuri. În 2021, Serviciul de Informații și Securitate a efectuat o evaluare a riscurilor privind vulnerabilitatea OSC-urilor pentru finanțarea terorismului, însă nu a reușit să asigure transparența acestui proces, iar concluziile nu au fost făcute publice.

În 2021, OSC-urile cu statut de utilitate publică și-au pierdut beneficiile (facilitățile fiscale, utilizarea gratuită sau preferențială a proprietății publice, finanțare nerambursabilă, contractarea lucrătorilor și serviciilor), deoarece comisia responsabilă pentru extinderea acestui statut nu a mai fost activă din 2020. Pe durata pandemiei, instituțiile statului nu au acordat suport care să faciliteze activitatea OSC-urilor în această perioadă. Donatorii internaționali rămân, în continuare, principala sursă de venituri pentru OSC-uri. În perioada pandemiei, modificarea priorităților programelor de finanțare a generat multe deficite pentru OSC-uri. Unele aspecte financiare au înregistrat o îmbunătățire în 2021. Veniturile din mecanismul desemnării procentuale au crescut cu 53% până la valoarea totală de 454 000 de euro și a revenit la tendința pre-pandemică, după ce a înregistrat o scădere cu 17% în anul precedent. A fost adoptat un nou regulament cu privire la introducerea facilităților fiscale pentru întreprinderile care angajează persoanele cu dizabilități.

Numărul total al OSC-urilor este în continuă creștere. În septembrie 2021, erau înregistrate 11 569 de OSC-uri, dintre care 355 au fost înregistrate în 2021. Probabil, numărul total este mai mare, având în vedere faptul că înregistrarea anterioară a câtorva sute de OSC-uri la nivelul autorităților publice locale (APL) nu figurează în

niciun registru oficial de date. La rândul său, Registrul de stat al organizațiilor necomerciale este depășit și nu se integrează cu alte registre de stat. Mai puțin de 3000 de OSC-uri înregistrate anterior, și-au ajustat documentația de înregistrare la autoritatea de profil, așa cum prevede noua Lege cu privire la organizațiile necomerciale, adoptată în 2020 (toate OSC-urile ar trebui să-și ajusteze documentele de înregistrare la autoritatea de înregistrare până în august 2022). Angajații din cadrul autorității de înregistrare au continuat să împovăreze procesul de înregistrare (și reînregistrare) al OSC-urilor, prin aplicarea practicilor neconforme (solicitarea de plăți și impunerea de condiții suplimentare celor necesare la pachetul de înregistrare).

Având în vedere accesul la Internet la scară largă, precum și intensificarea activităților online, există un spectru larg al posibilităților de exercitare a drepturilor în regim online (spre exemplu: libertatea de exprimare și accesul la informații, libertatea întrunirilor online, educația online, dreptul la anonimat, dreptul de a fi uitat). Domeniul drepturilor digitale rămâne, în mare parte, nereglementat, iar dezvoltarea tehnologiilor digitale evoluează în lipsa unor preocupări specifice care să vizeze drepturile omului.

Prioritățile esențiale pentru îmbunătățirea mediului de activitate al OSC-urilor includ:

- Adoptarea unui nou document strategic privind dezvoltarea societății civile, care ar trebui, de asemenea, să includă și acțiunile nerealizate din strategia anterioară (Strategia de dezvoltare a societății civile pentru perioada 2018-2020);
- Elaborarea unui registru modern al OSC-urilor și procedurilor conforme de înregistrare;
- Ajustarea cadrului legal privind achizițiile publice cu mecanisme legale privind contractarea serviciilor sociale;
- Elaborarea unei platforme online unice pentru asigurarea transparenței și participării la procesul decizional;
- Modificarea Legii cu privire la filantropie și sponsorizare, care să încurajeze activitatea filantropică;
- Proceduri de operare neinvazive pentru APL-uri și aplicarea legii în timpul întrunirilor publice;
- Stabilirea unui mecanism unic de finanțare de stat a OSC-urilor și asigurarea transparenței procesului de evaluare și monitorizare a vulnerabilității OSC-urilor privind finanțarea terorismului.

II. DATE DESPRE ȚARĂ

Date generale

Populația: 2 597 107² | PIB pe cap de locuitor: 12 325 USD³ | Numărul de OSC-uri: 11 569 (din 14 839 de organizații necomerciale)⁴ | Număr de OSC-uri la 10 000 de locuitori: 44 | Taxa de înregistrare a OSC: gratuit | Libertatea în lume: 62 (parțial liberă)⁵ | Indicele libertății presei: 68,39 (89 din 180 de țări)⁶ | Încrederea publică în OSC-uri: 29,8% din populația chestionată avea foarte multă și oarecare încredere în OSC-uri⁷

Scor general: 4.7
Legislație: 5.0
Practică: 4.3

Scorurile variază de la 1 la 7, unde 1 înseamnă cel mai mic scor posibil (un mediu extrem de nefavorabil (autoritar)), iar 7 înseamnă cel mai mare scor posibil (mediu extrem de favorabil (ideal democratic tipic) pentru OSC).

Domenii	Scor general	Legislație	Practică
Libertatea de asociere	5.5	5.6	5.3
Tratament egal	4.6	4.8	4.4
Acces la finanțare	5.2	5.6	4.7
Libertatea de întrunire pașnică	5.2	5.4	5.0
Dreptul de a participa la luarea deciziilor	4.8	5.2	4.3
Libertatea de exprimare	5.0	5.3	4.6
Dreptul la viață privată	4.4	5.3	3.4
Obligația statului de a proteja	4.6	5.0	4.1
Suportul acordat de stat	4.3	4.6	3.9
Cooperarea Stat-OSC	4.0	4.2	3.7
Drepturile digitale	4.1	4.3	3.9

² Biroul Național de Statistică, <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=7057>

³ Banca Mondială, <https://data.worldbank.org/country/moldova>

⁴ Registrul de stat al organizațiilor necomerciale, <https://asp.gov.md/sites/default/files/date-statistice/RSON.xlsx>. Din lista altor organizații necomerciale fac parte cultele religioase (1 716), instituțiile publice (1 137), asociațiile patronale (152), publicațiile periodice (118), sindicatele (96), partidele politice (51).

⁵ Freedom House, <https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores>

⁶ Indicele libertății presei, <https://rsf.org/en/ranking>

⁷ Institutul de Politici Publice, Barometrul Opiniei Publice, iunie 2021 https://ipp.md/wp-content/uploads/2021/07/Raport-BOP-2021_.pdf

III.CONSTATĂRI

3.1 Libertatea de asociere

Scor general pentru domeniu: **5,5 / 7**

Legislație: **5,6 / 7**

Practică: **5,3 / 7**

Situația în acest domeniu s-a îmbunătățit ușor.

Fiecare persoană fizică sau juridică se bucură de libertatea de asociere, cu excepția autorităților și instituțiilor publice, întreprinderilor de stat și municipale, care nu pot înființa sau deveni membri ai OSC-urilor. Situația în acest domeniu nu a înregistrat nici un progres semnificativ din 2020, atunci când a fost adoptată Legea cu privire la organizațiile necomerciale. Pe parcursul perioadei de raportare, OSC-urile au început procedura de reînregistrare în baza noilor prevederi legale. S-a înregistrat o ușoară îmbunătățire după adoptarea, în 2021, a Legii cu privire la grupurile de acțiune locală (GAL). Nici un GAL nu a fost înregistrat în baza noii legi din cauza problemelor de natură administrativă și conceptuală.

Agenția Servicii Publice (ASP) nu a reușit să elimine toate practicile admise de angajații săi, care nu respectă legea la înregistrarea (și reînregistrarea) OSC-urilor, care au fost menționate în rapoartele anterioare și confirmate în perioada curentă.

Standardul I. Oricine poate înființa, adera sau participa la activitățile OSC.

Libertatea de asociere este protejată limitat de Constituția Republicii Moldova⁸, care prevede doar dreptul de a întemeia și de a se afilia la sindicate. Libertatea de asociere este reglementată de prevederile Legii cu privire la organizațiile necomerciale⁹, care a fost adoptată în 2020. Orice persoană fizică sau juridică poate constitui și poate deveni membru al OSC, cu excepția autorităților și instituțiilor publice, întreprinderilor de stat și municipale, care nu pot constitui organizații necomerciale și nu pot deveni membri ai asociațiilor obștești. În 2020, prin adoptarea noii legi, au fost excluse restricțiile anterioare care erau stabilite pentru membrii Guvernului și funcționarii publici, care activează în domeniul înregistrării OSC-urilor, monitorizării sau promovării politicilor în domeniilor lor prioritare, de a înființa asociații obștești. OSC-urile sunt în drept să accepte sau nu noi membri, în condițiile prevăzute de statutul lor. Orice persoană interesată are posibilitatea să se angajeze în acțiuni de voluntariat sau să sprijine activitatea OSC.

⁸ Art. 42, Dreptul de a întemeia și de a se afilia la sindicate, Constituția Republicii Moldova 1/1994, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro

⁹ Legea cu privire la organizațiile necomerciale 86/2020 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122391&lang=ro

Există trei forme legale de înregistrare a OSC-urilor stabilite prin lege: (I) asociație obștească, (II) fundație și (III) instituție privată, fiecare dintre care poate funcționa fără limite teritoriale. Asocierea în grupuri de acțiune locală¹⁰ este reglementată de Legea cu privire la grupurile de acțiune locală¹¹ (GAL-uri), care a fost adoptată în 2021. În octombrie 2021, Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare a adoptat un Ghid pentru GAL-uri¹², care conține recomandări ce vizează procesul de constituire și înregistrare a GAL-urilor. Până la ora actuală, niciun GAL nu a fost înregistrat în baza noilor prevederi legale. Asta, din cauza faptului că ASP nu a stabilit deocamdată o procedură oficială de înregistrare. Există probleme legate de interpretarea contradictorie a prevederilor legale; ASP insistă că cei care pot deveni membri ai GAL¹³ ar trebui să fie persoane fizice înregistrate (există două opțiuni, fie Gospodărie țărănească, fie Întreprindere individuală). În Republica Moldova există 30 de GAL-uri active, iar altele 15 sunt în proces de fondare. Se preconizează că numărul total al GAL-urilor va acoperi circa 50% din totalul localităților rurale¹⁴.

De asemenea, un grup de persoane se poate asocia online și offline fără obligația de înregistrare, însă, în acest caz, nu pot utiliza conturi bancare, accesa fonduri, sau accesa alte beneficii destinate persoanelor juridice. OSC-urile sunt libere să solicite, să primească și să folosească mijloace financiare și materiale.

Standardul II. Procedura de înregistrare a OSC în calitate de entitate juridică este clară, simplă, rapidă și necostisitoare.

Procedura de înregistrare este gratuită și, conform prevederilor legale, durează cel mult 15 zile; uneori, procedura este realizată și mai rapid. Procedura de înregistrare poate fi efectuată în centrele regionale ale autorității de înregistrare (Agenția Servicii Publice (ASP)), amplasate în toată țara, însă, de obicei, se face la sediul central al Agenției. Nu există posibilitatea înregistrării online. Una dintre barierele funcționale ale ASP este lipsa birourilor de înregistrare în toate centrele regionale. Înregistrarea se face în baza unei liste predefinite de acte, prevăzute de lege, și a declarației cu privire la beneficiarul efectiv al entității juridice¹⁵ prevăzută de legislația cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor. Aceasta a fost criticată pe motiv că nu ar avea nici o substanță obiectivă pentru OSC-uri. În cazul instituțiilor private, ASP mai solicită de la OSC-uri¹⁶ să prezinte extrase pe care însăși ASP le emite contra cost. De

¹⁰ Grupurile de acțiune locală (GAL) sunt parteneriate instituționalizate din care fac parte reprezentanți ai sectoarelor public, antreprenorial și civic la nivel de micro regiune și care pun accent pe dezvoltarea locală. GAL-urile sunt părțile interesate esențiale în [abordarea](#) programului LEADER.

¹¹ Legea cu privire la grupurile de acțiune locală 50/2021

https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=126245&lang=ro

¹² Ordinul 28 / 2021 cu privire la adoptarea Ghidului Grupurilor de Acțiune Locală

https://maia.gov.md/sites/default/files/Documente%20atasate%20Advance%20Pagines/28_21.10.2021%20Ro_0.pdf

¹³ Articolul 8. Calitatea de membru; Legea cu privire la grupurile de acțiune locală 50/2021

¹⁴ <https://leaderin.md/lansarea-campaniei-promotionale-de-la-a-la-gal/>

¹⁵ În baza art. 14 al Legii cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului 308/2017 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110418&lang=ro

¹⁶ <https://asp.gov.md/sites/default/files/documente-necesare/Institutiei-Private.pdf>

asemenea, ASP percepe taxe de la OSC-uri, în valoare de 440 de lei la eliberarea certificatelor pentru verificarea denumirii în regim de urgență. La 12 luni de la intrarea în vigoare a noii legi, ASP nu și-a actualizat încă pagina sa web oficială, unde figura în continuare obligativitatea unor documente suplimentare pentru înregistrare (spre exemplu: taxa pentru înregistrare în mărime de 90 de lei)¹⁷ care nu sunt cerute prin lege.

ASP poate refuza înregistrarea doar într-un număr limitat de situații prevăzute de lege, inclusiv pentru lipsa declarației privind beneficiarul efectiv. În practică, uneori, angajații responsabili pentru înregistrare pot refuza să accepte pachetul incomplet de acte. Refuzul de a înregistrare poate fi contestat în instanța de judecată.

În conformitate cu Legea cu privire la organizațiile necomerciale, până în septembrie 2022, OSC-urile trebuie să-și ajusteze documentele de înregistrare la autoritatea de înregistrare, în caz contrar riscă să fie supuse procedurii de lichidare forțată. Până la data întocmirii prezentului raport, mai puțin de 3000 de organizații necomerciale și-au ajustat documentele de înregistrare la ASP. Având în vedere ritmul actual, există șanse ca mii de OSC-uri să nu reușească să treacă procedura de ajustare până în septembrie 2022. Acest fapt va genera probleme de management pe care ASP trebuie să le anticipateze și să le abordeze. Pentru a se conforma noilor prevederi legale, OSC-urile trebuie să se asigure că persoanele care fac parte din organele lor de conducere și de control întrunesc condițiile prevăzute de prezenta lege, de asemenea, trebuie să-și aducă statutele în concordanță cu prezenta lege. În această ordine de idei, ASP a publicat, pe pagina sa web, modele actualizate de documente interne ale OSC-urilor. Pe parcursul procesului, unele OSC-uri au acuzat autoritățile de înregistrare că induc confuzie în ceea ce ține de solicitările funcționarilor birourilor ASP și incoerență cu privire la documentele interne. Una dintre principalele dispute a vizat administratorul OSC, care nu poate fi membru al Consiliului de Administrație; respectiv, apare o problemă semantică, funcționarii ASP cer în mod expres ca directorul executiv al OSC să fie numit *Administrator*.

Standardul III. OSC-urile sunt libere să își stabilească obiectivele și activitățile și să desfășoare activități atât în interiorul, cât și în afara țării în care au fost înființate.

OSC-urile sunt libere să își stabilească scopurile și activitățile și pot acționa fără restricții în limitele teritoriului țării aflat sub controlul constituțional al autorităților. OSC-urile se implică în diferite domenii legale de activitate, la nivel național și internațional, prin intermediul structurilor, platformelor și altor formate, fără a fi obstrucționate de autoritățile statului. În conformitate cu prevederile legale anterioare, OSC-urile aveau restricții în ceea ce privește zona geografică de funcționare (locală sau națională), însă aceste restricții au fost excluse în noua lege.

¹⁷ <https://asp.gov.md/sites/default/files/documente-necesare/asociatiei-obstesti.pdf>
<https://asp.gov.md/sites/default/files/documente-necesare/fundatiei.pdf>
<https://asp.gov.md/sites/default/files/documente-necesare/Institutiei-Private.pdf>

Standardul IV. Orice sancțiuni impuse sunt clare și consecvente cu principiul proporționalității și reprezintă mijloacele cele mai puțin invazive pentru atingerea obiectivului dorit.

OSC-urile pot fi sancționate pentru încălcarea legislației generale, însă nu există probe privind utilizarea sistemică a unor asemenea sancțiuni. Lichidarea forțată a unei OSC este posibilă dacă activitatea acesteia contravine intereselor securității naționale, securității publice, protecției statului de drept sau prevenirii infracțiunilor, protecției sănătății, a moralei și a drepturilor și libertăților altora. Neprezentarea raportului anual de activitate după solicitarea repetată a Ministerului Justiției de asemenea constituie temei pentru inițierea procedurii de lichidare forțată, în condițiile în care acest lucru este necesar într-o societate democratică. Instanța de judecată poate dispune suspendarea activității unei OSC până la soluționarea cererii de lichidare, doar dacă această măsură este necesară într-o societate democratică. De asemenea, instanța poate oferi OSC-ului posibilitatea să înlăture, în termen de până la 6 luni, carențele invocate în cererea de lichidare forțată. În perioada de raportare nu au fost înregistrate cazuri de suspendare sau lichidare forțată a OSC-urilor.

Standardul V. Statul nu interferează cu organizarea și operațiunile interne ale OSC-urilor.

OSC-urile sunt libere să își stabilească structura internă, organele de conducere și modul de funcționare. Dreptul autorităților de înregistrare, prevăzut în legea anterioară, de a obține informații cu privire la toate aspectele activității unei OSC, a analiza documentația OSC și a monitoriza toate acțiunile acesteia, nu mai este valabil conform noilor prevederi legale. OSC-urile trebuie să publice (în special online) rapoartele lor anuale de activitate, în cel mult 6 luni de la sfârșitul anului, sau să prezinte o copie a raportului oricărui solicitant. De asemenea, OSC-urile sunt obligate să prezinte rapoarte periodice cu privire la situația lor financiară și fiscală, care să includă darea de seamă privind reținerea impozitului pe venit, a primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală și a contribuțiilor de asigurări sociale de stat obligatorii (lunar), consumabile și cheltuieli (trimestrial), situația financiară (anual). Alte obligații de raportare se aplică pentru OSC-urile care beneficiază de mecanisme suplimentare diferite și include rapoarte de utilizare a mijloacelor financiare obținute în urma desemnării procentuale, raportul organizației de voluntariat, sau raportul ce vizează incidentele de securitate pentru operatorii datelor cu caracter personal. Toate rapoartele menționate pot fi prezentate în regim online.

OSC-urile sunt rareori supuse verificărilor financiare și fiscale din partea instituțiilor de stat.¹⁸ OSC-urile care prestează servicii medicale și sociale sunt verificate cu regularitate de către instituțiile specializate în vederea respectării condițiilor sanitare și de igienă. În ultima perioadă, se atestă o practică de verificare periodică în cazul

¹⁸ Art. 57, Titlul V, Capitolul 11, Codul fiscal al Republicii Moldova 1163/1997
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=79111&lang=ro

organizațiilor care angajează persoane cu dizabilități și care beneficiază de dreptul de a primi subvenții în baza noilor prevederi legale.¹⁹

Recomandări specifice:

- ASP ar trebui să simplifice procedura de înregistrare a OSC-urilor și să efectueze verificarea denumirii la ghișeu (cu opțiunea de a verifica online și din timp în Registrul de stat al unităților de drept).
- Instruirea personalului ASP din cadrul tuturor centrelor teritoriale în așa fel încât solicitările și procedurile de înregistrare a OSC-urilor să fie conforme Legii cu privire la organizațiile necomerciale (eliminarea taxelor și practicilor din procesul de înregistrare a OSC-urilor, care nu sunt conforme Legii cu privire la organizațiile necomerciale, cum ar fi taxa de urgență pentru verificarea denumirii).
- Parlamentul ar trebui să elimine solicitarea de a prezenta declarația cu privire la beneficiarul efectiv al OSC-ului, având în vedere faptul că noțiunea juridică nu coincide cu semnificația lexicală a termenului, iar aplicarea practică nu corespunde cu scopul prevăzut în Legea cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului.
- ASP ar trebui să emită o notă informativă pentru OSC-uri cu privire la necesitatea de a-și ajusta documentele de înregistrare în conformitate cu Legea cu privire la organizațiile necomerciale.
- ASP ar trebui să permită procedura de înregistrare online a OSC-urilor.

3.2 Tratatment egal

Scor general pentru domeniu: **4,6 / 7**

Legislație: **4,8 / 7**

Practică: **4,4 / 7**

Situația în acest domeniu rămâne neschimbată.

Există probleme în ceea ce privește tratamentul inechitabil al OSC-urilor. Procedura de înregistrare a OSC-urilor este gratuită, dar este mai lentă, mai complicată și mai puțin accesibilă comparativ cu procedura stabilită pentru entitățile comerciale. Registrul de Stat al Organizațiilor Necomerciale este depășit și nu este interconectat cu alte registre, din care cauză procedura de înregistrare se desfășoară mai lent. Un registru unic al entităților juridice, inclusiv al OSC-urilor, se preconizează să fie dezvoltat până în 2023. Entitățile comerciale sunt favorizate la capitolul achiziții publice, însă, sunt supuse mai frecvent controalelor fiscale. Nu s-a înregistrat nici un progres în ceea ce privește optimizarea cadrului legal ce vizează participarea OSC-urilor la achizițiile publice, fapt care s-a menționat și în rapoartele precedente. Din bugetul de stat se alocă, în continuare, finanțare preferențială pentru unele OSC-uri.

Standardul I. Statul tratează toate OSC-urile în mod echitabil cu entitățile comerciale.

¹⁹ HG pentru aprobarea Regulamentului privind subvenționarea locurilor de muncă 49/2021
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=126195&lang=ro

Entitățile comerciale beneficiază de un tratament mai favorabil pe mai multe aspecte. Durata perioadei de înregistrare a OSC-urilor (până la 15 zile) este mai mare comparativ cea a entităților comerciale, care se pot înregistra în 24 de ore sau chiar 4 ore în regim de urgență²⁰. De asemenea, OSC-urilor li se solicită să prezinte o listă mai lungă de documente necesare pentru înregistrare, cum ar fi statutul, informații cu privire la sediul organizației/adresa juridică, certificatul de verificare a denumirii, avizul autorităților publice în cazul asociațiilor de nivel național și federațiilor sportive. Înregistrarea online nu este posibilă nici pentru entitățile comerciale și nici pentru OSC-uri. Înregistrarea entităților comerciale este susținută de un sistem automat de înregistrare, care asigură date și garantează înregistrarea mai rapidă. Registrul OSC-urilor²¹ este depășit din punct de vedere tehnic și nu este interconectat cu alte sisteme de înregistrare. Acest lucru obstrucționează evidența OSC-urilor și încetinește procedura de înregistrare. La ora actuală, sute de OSC-uri, înregistrate anterior în cadrul APL-urilor, nu au fost incluse deocamdată în Registrul de Stat pentru că documentele au fost pierdute la nivel local. Aceste OSC-uri nu pot obține extrasul emis de autoritatea de înregistrare. În 2020, a demarat procedura de reproiectare a sistemului de înregistrare. Se preconizează că, în 2023 va fi elaborat un nou Registru unic al entităților juridice, care să includă și OSC-urile.

Pe de altă parte, înregistrarea este gratuită pentru OSC-uri, în timp ce entitățile comerciale achită o taxă de 364 MDL (procedura normală pentru întreprinzătorii individuali)²², 1149 MDL (procedura normală pentru alte entități comerciale) și 4596 MDL (în cazul procedurilor de urgență pentru alte entități comerciale)²³. Taxa pentru emiterea certificatelor se aplică atât pentru OSC-uri, cât și pentru entitățile comerciale.

Deși cerințele de raportare financiară fac subiectul unor dispoziții similare, entitățile comerciale nu sunt obligate să prezinte rapoarte de activitate anuale spre deosebire de OSC-uri, care riscă să fie lichidate pentru neprezentarea rapoartelor narative.

Lichidarea benevolă a entității juridice este precedată de procedura de lichidare, atât pentru organizațiile comerciale, cât și pentru OSC-uri. Procedura de lichidare este mai complicată și necesită mai mult timp, aceasta este urmată de radierea din registru - o procedură gratuită care este efectuată în termen de până la trei zile. În ultimii 27 ani, 382 de OSC-uri au fost lichidate benevol.

În cadrul interviurilor de grup, participanții au subliniat că OSC-urile sunt dezavantajate la capitolul concurenței în vederea prestării serviciilor de îngrijire finanțate din fondurile publice. Pentru prestarea acestui tip de servicii, instituțiile

²⁰ <https://asp.gov.md/node/9>, <https://asp.gov.md/node/10>

²¹ Registrul de stat al organizațiilor necomerciale <https://www.asp.gov.md/sites/default/files/date-statistice/RSON.xlsx>

²² <http://asp.gov.md/ro/servicii/persoane-juridice/21/211-3>

²³ <http://asp.gov.md/ro/servicii/persoane-juridice/21/211>

statului preferă să contracteze furnizori privați și instituții publice în detrimentul OSC-urilor. Conceptul de comandă socială (o formă de contractare a serviciilor sociale de către stat) este prevăzut prin lege, însă, nu există un mecanism de reglementare care să-l susțină, cu atât mai mult că nomenclatorul serviciilor sociale este depășit. Contractul-cadru nu este adaptat pentru OSC-uri și nici nu există un alt model de acord care ar putea fi utilizat de către autoritățile publice. APL-urile ezită atunci când stabilesc prețurile contractelor, deoarece nu există o metodologie corespunzătoare pentru determinarea prețurilor serviciilor sociale. Participarea OSC-urilor la achizițiile publice este obstrucționată de condițiile împovărătoare: certificat bancar (cu o garanție de 10%), certificatul de bună execuție a contractului (garanția bancară de maxim 15% pentru câștigător) și plata întârziată pentru servicii. De asemenea, este o problemă și capacitatea OSC-urilor de a presta servicii de calitate²⁴.

Serviciul Fiscal de Stat realizează mai puține controale la organizațiile necomerciale comparativ cu entitățile comerciale. În primele nouă luni ale anului 2021, au fost efectuate 12 199 de controale ale organizațiilor comerciale și 278 de controale a organizațiilor necomerciale (un raport de 7,9% pentru entitățile comerciale²⁵ și 1,9% pentru organizațiile necomerciale, adică de 4,2 ori mai puțin pentru cele din urmă).

Standardul II. Statul tratează egal toate OSC-urile în ce privește constituirea, înregistrarea și activitatea lor

Legea²⁶ stipulează că autoritățile publice tratează în mod egal și nu discriminează organizațiile necomerciale. De asemenea, Legea stipulează că statul nu face diferențe în baza naționalității fondatorilor sau membrilor, și nici nu impune ca managerii OSC-urilor să fie rezidenți în țară, așa cum stipulau prevederile legale anterioare.

Cu toate acestea, în ultimul deceniu, autoritățile statului au aplicat tratament preferențial pentru trei OSC-uri destinate persoanelor cu dizabilități²⁷, care primesc subvenții anuale din bugetul statului în baza prevederilor legale²⁸. Alte OSC-uri care lucrează cu asemenea persoane nu beneficiază de sprijinul menționat.

De asemenea, conform concluziilor interviurilor de grup realizate în cadrul acestui exercițiu de monitorizare, OSC-urile sunt adesea ținta unor campanii de calomnie și atacuri media orchestrate de lideri politici și instrumentate prin instituțiile media afiliate, trol și blogeri, însă, de o intensitate mai mică comparativ cu perioada anterioară. Atitudinea negativă față de OSC-uri a fost specifică segmentului de stânga

²⁴ Studiul de tip baseline al APSCF privind serviciile sociale destinate persoanelor cu dizabilități intelectuale și psiho-sociale și copiilor din grupuri vulnerabile, 2018 https://aliantacf.md/wp-content/uploads/2019/04/FSM_SSMB_Baseline_Study_Report_Executive-summary_EN.pdf

²⁵ 153 833 de organizații comerciale active în conformitate cu Registrul de stat al persoanelor juridice <https://asp.gov.md/sites/default/files/date-statistice/Company.xlsx>

²⁶ Art. 5 (2) din Legea cu privire la organizațiile necomerciale 86/2020

²⁷ Societatea Invalizilor din Republica Moldova, Societatea Orbilor din Republica Moldova și Asociația Surzilor din Republica Moldova.

²⁸ Art. 36 (2), Legea privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități 60/2012 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110494&lang=ro

al spectrului politic, care a fost parte a coaliției de guvernare până în 2021. Pe parcursul anului trecut, au existat multe situații în care cele mai sonore și critice OSC-uri, precum și activiști au fost marginalizați de instituțiile statului și nu au fost incluși în procesul de luare a deciziilor, sau pur și simplu, a fost ignorată contribuția lor.

Recomandări specifice:

- ASP ar trebui să elaboreze un Registru de stat al persoanelor juridice modern și interconectat, care să integreze OSC-urile și care să simplifice procedura de înregistrare. La elaborarea specificațiilor tehnice, ASP ar trebui să ia în calcul perspectivele ce țin de necesitățile persoanelor cu dizabilități senzoriale. De asemenea, raportul ar trebui să includă filtre și caracteristici de funcționalitate care ar permite accesul la alte informații de interes public despre OSC-uri (cum ar fi fondatorii, membrii, statutul de utilitate publică, mecanismul de desemnare procentuală și alte informații disponibile).
- Instituțiile statului ar trebui să modifice mecanismul existent de subvenționare anuală pentru problemele persoanelor cu dizabilități, pentru a asigura acces și distribuție echitabilă la organizațiile destinate persoanelor cu dizabilități.
- Guvernul ar trebui să ajusteze cadrul legal ce vizează achizițiile publice cu un mecanism juridic de contractare socială, care să includă instrucțiuni și pachet standard de acte model, precum și să elimine barierele existente pentru OSC-uri (garanțiile bancare).
- Consolidarea cunoștințelor și capacităților Agenției de Achiziții Publice și APL-urilor în materie de contractare a serviciilor sociale.
- OSC-urile și persoanele afectate ar trebui să facă uz de instrumentele legale și să solicite sancțiuni pentru cei care orchestrează atacuri împotriva lor.
- ASP ar trebui să ajusteze procedurile de înregistrare în ceea ce privește eliminarea taxelor de facto impuse la înregistrare, cum ar fi taxe pentru verificarea disponibilității denumirii.

3.3 Acces la finanțare

Scor general pentru domeniu: **5,2 / 7**

Legislație: **5,6 / 7**

Practică: **4,7 / 7**

Situația ce vizează accesul la finanțare a rămas neschimbată.

OSC-urile pot utiliza diverse metode pentru a accesa diverse surse de finanțare, însă, finanțarea externă rămâne principala lor sursă de venit. Subiectul finanțării externe a OSC-urilor a continuat să fie exploatat de către politicienii de stânga pentru a stigmatiza OSC-urile sau în alte scopuri politice. Pandemia Covid-19 a generat dificultăți financiare pentru unele OSC-uri, având în vedere modificarea priorităților programelor de finanțare.

Standard I. OSC-urile sunt libere să solicite, să primească și să folosească mijloace financiare și materiale pentru realizarea scopurilor sale.

OSC-urile sunt libere să solicite, să primească și să folosească mijloace financiare și materiale, din țară sau de peste hotare, în vederea realizării scopurilor statutare²⁹. De asemenea, OSC-urile pot să finanțeze programe, în țară și în străinătate, prin acordarea de granturi, burse, ajutoare materiale și financiare. Totodată, OSC-urile sunt în drept să desfășoare activitate economică, inclusiv de antreprenariat social³⁰.

OSC-urile pot folosi orice metode și surse legale pentru colectarea fondurilor, cum ar fi donatorii internaționali, donațiile tradiționale, finanțarea participativă, donațiile SMS sau online, mecanismul de desemnare procentuală, cotizațiile de membru, suport din partea statului, suport din partea entităților de afaceri, activități economice.

Accesul la sursele de finanțare nu necesită aprobarea Guvernului, cu excepția finanțării de la stat. Cerințele pe care trebuie să le îndeplinească OSC-urile pentru a primi, utiliza și raporta finanțarea sunt reglementate de normele pentru instituțiile donatoare și bancare. În 2022 a fost semnalată o problemă legată de contul bancar al unei OSC, după ce băncile din Moldova au refuzat să deschidă un cont pentru o OSC înregistrată legal la ASP, dar care avea sediul stabilit în regiunea transnistreană³¹.

Majoritatea OSC-urilor (inclusiv sursele mass-media de investigație independente) sunt dependente de fondurile de finanțare externe - principala lor sursă de finanțare. Accesul la finanțarea oferită de donatorii externi depinde, în mare parte de experiența, dimensiunea și capacitatea OSC-urilor. OSC-urile mari, cu mai multă experiență din Chișinău concurează pentru resurse mai consistente. Cele mai vulnerabile sunt OSC-urile mici cu sediul în localitățile rurale. De cele mai multe ori, lor le lipsesc abilitățile și capacitățile de a accesa și valorifica finanțarea oferită. Una dintre problemele esențiale este lipsa resurselor umane competente și bine pregătite, care se află fie peste hotare, fie sunt dislocate în câteva orașe mari ale țării. Cu toate acestea, în ultimii ani, OSC-urile locale au beneficiat de asistență financiară importantă oferită din partea principalilor donatori internaționali.

În perioada pandemiei Covid-19, OSC-urile de dimensiune medie s-au confruntat și cu probleme de ordin financiar, având în vedere modificarea priorităților programelor de finanțare. Alte preocupări ale OSC-urilor vizează lipsa suportului de bază, obstacole pentru asigurarea concediului anual plătit al angajaților și alte restricții impuse de condițiile pentru acordarea subvențiilor.

Majoritatea tranzacțiilor financiare ale OSC-urilor sunt executate prin operațiuni bancare. În această ordine de idei, unele limitări pentru executarea operațiunilor

²⁹ Art. 3 (3), art. 7 (1) lit. d) Legea cu privire la organizațiile necomerciale 86/2020

³⁰ Art. 6 (2) Legea cu privire la organizațiile necomerciale 86/2020

³¹ Asociația obștească Diaspora Romilor „Cort de pe Nistru”

financiare sunt determinate de legislația privind CSB/CT. Prin urmare, OSC-urile trebuie să prezinte la bănci documente justificative suplimentare pentru transferul oricărei rambursări către donatorii de peste hotare.

Chiar dacă este prevăzută de lege, activitatea filantropică este complicată, având în vedere dispozițiile care nu încurajează donatorii din mediul de afaceri și din cel privat. Platforma pentru Promovarea și Dezvoltarea Filantropiei este principala forță motrice care sprijină consolidarea capacităților OSC-urilor în acest domeniu și promovează modificarea cadrului legal pentru activitatea filantropică și sponsorizare. Un proiect de modificare a legii a fost elaborat de Platformă și este în prezent examinat de Ministerul Justiției.

Standardul II. Nu există nicio distincție în tratarea resurselor financiare și materiale internaționale și de peste hotare comparativ cu cele naționale.

OSC-urile pot primi și valorifica fonduri atât de peste hotare, cât și din Republica Moldova fără bariere și în aceleași condiții fiscale. De asemenea, fondurile provenite de la donatorii externi, care se încadrează în tratatele internaționale la care este parte Republica Moldova, pot fi scutite de impozite și taxe vamale.³² Donatorii internaționali rămân, în continuare, cea mai importantă sursă de finanțare pentru OSC-uri.

Conform celor mai actuale date accesibile, în perioada anilor 2017-2019, organizațiile necomerciale din Republica Moldova au raportat venituri de circa 493 milioane EUR³³.

Subiectul ce vizează finanțarea externă a OSC-urilor este subiectul speculat cel mai frecvent în contextul atacurilor împotriva OSC-urilor. Liderii politici cu ideologie iliberală, presa și grupurile afiliate lor au abordat sistematic aceste aspecte în atacurile lor îndreptate împotriva OSC-urilor. În octombrie 2020, atunci când Bogdan Țârdea, fiind deputat în Parlament pe atunci, a lansat o carte³⁴ dedicată în totalitate finanțării externe și pretinselor conspirații ale OSC-urilor. În această carte, dl Țârdea a atacat OSC-urile care beneficiază de finanțare de peste hotare și sunt implicate activ în promovarea drepturilor omului și inițiativelor pe dimensiunea anticorupție și reforma justiției. Un alt exponent important al retoricii orientate împotriva OSC-urilor este fostul președinte al țării, Igor Dodon, care, în octombrie 2021, s-a retras din politică pentru a putea conduce o OSC³⁵, sugerând că poziția împotriva finanțării externe a OSC-urilor este doar un instrument de PR politic și nu o convingere fundamentală a promotorilor.

³² HG cu privire la modul de aplicare a facilităților fiscale și vamale aferente realizării proiectelor de asistență tehnică și investițională în derulare, care cad sub incidența tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte 246/2010 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=116618&lang=ro

³³ CRJM „Organizațiile necomerciale din Republica Moldova în cifre”, 2020 http://old.crim.org/wp-content/uploads/2020/11/2020-Doc-analitic-ONC-in-cifre_final.pdf

³⁴ Bogdan Țârdea, „Societatea civilă a Republicii Moldova: sponsori ai ONG-urilor, războaie culturale”, 2020 <https://www.zdg.md/stiri/bogdat-tirdea-a-lansat-o-carte-cu-acuzatii-grave-in-adresa-ong-urilor-si-mass-media-din-moldova-autorul-a-alunecat-in-atacuri-grosolane-la-adresa-societatii-civile-din-moldova/>

³⁵ <https://primul.md/igor-dodon-a-publicat-extrasul-documentului-de-inregistrare-al-asociatiei-uniunea-de-afaceri-moldo-rusa-pe-care-o-va-conduce>

Recomandări specifice:

- Liderii politici și oficialii guvernamentali ar trebui să se abțină totalmente de la orice atacuri și încercări de restricționare a activității OSC-urilor care beneficiază de asistență externă.
- Instituțiile statului ar trebui să pună capăt atacurilor și campaniilor denigratoare împotriva OSC-urilor în spațiul informațional, de asemenea, ar trebui să aplice sancțiuni pentru cei care le pun la cale.
- OSC-urile ar trebui să-și optimizeze capacitățile de atragere a fondurilor din toate sursele legale disponibile, în afară de granturile internaționale.
- OSC-urile ar trebui să promoveze cele mai bune modele și practici în vederea accesării altor surse de finanțare.
- Parlamentul ar trebui să opereze modificări la Legea nr. 1420/2002 cu privire la filantropie și sponsorizare, în special, în ceea ce privește deducerile fiscale pentru donațiile cu scop filantropic și de sponsorizare, în baza modificărilor propuse de Platforma pentru Dezvoltarea și Promovarea Filantropiei.

3.4 Libertatea de întrunire pașnică

Scor general pentru domeniu: **5,2 / 7**

Legislație: **5,4 / 7**

Practică: **5,0 / 7**

Libertatea de întrunire pașnică rămâne domeniul care a fost cel mai afectat în ultimii ani ca urmare a restricțiilor impuse din cauza pandemiei de Covid-19. Totuși, situația la acest capitol a cunoscut o îmbunătățire considerabilă în 2021, având în vedere ridicarea măsurilor restrictive anti-pandemice.

Libertatea de a organiza și participa la întruniri publice este garantată prin lege oricărei persoane, însă, această libertate a fost limitată în contextul restricțiilor anti-pandemice. Având în vedere acest fapt, după anularea celor mai importante restricții asociate COVID-19, pe dimensiunea libertății de întrunire pașnică s-a produs cea mai importantă îmbunătățire. Această îmbunătățire ar putea fi temporară și vulnerabilă în fața oricărei evoluții, întrucât, libertatea la întrunirea pașnică rămâne cel mai afectat domeniu din ultimii ani din cauza pandemiei. Evoluțiile au variat de la interzicerea completă a întrunirilor până la eliminarea tuturor restricțiilor spre sfârșitul anului 2021. Restricțiile oficiale au fost, adesea, disproporționate și au implicat, de asemenea, intervenția structurilor de forță. Având în vedere riscul răspândirii infecției, există organizatori care se abțin de la desfășurarea întrunirilor. Întrunirile online nu sunt reglementate, însă, există o practică în curs de dezvoltare în acest domeniu. Recomandările anterioare trasate de CSO Meter nu au fost aplicate de instituțiile publice.

Standardul I. Oricine se poate bucura liber de dreptul la libertatea de întrunire pașnică prin organizarea și participarea la întruniri.

Dreptul la libera întrunire este garantat de Constituție³⁶ și Legea privind întrunirile³⁷, care oferă un cadru eficient pentru organizarea și desfășurarea întrunirilor. Legea definește ca întruniri publice, adunările desfășurate în orice loc deschis publicului, inclusiv sub formă de întruniri spontane, simultane sau contradictorii. Legea nu este ajustată la CG 37³⁸, respectiv, nu reglementează întrunirile desfășurate în incinta spațiilor private sau online, însă nici nu le interzice. Cu toate acestea, întrunirile bazate digital și cele mediate digital sunt la fel de comune precum întrunirile desfășurate în spații private cu acces public. Întrunirile spontane, simultane și contra-manifestațiile, de asemenea, sunt permise prin lege. Întrunirile spontane sunt scutite de procedura de notificare. În cazul întrunirilor simultane, APL-urile vor convoca organizatorii pentru a conveni asupra modului de distribuire a spațiului public.

În septembrie 2021, organizatorul unei întruniri mixte a fost sancționat de poliție pentru insulte în adresa presei³⁹ doar pentru că a postat bannere pe o pagină de socializare (în care a scris efectiv „Nina, la gunoi”⁴⁰). Organizatorul a contestat decizia de sancționare, iar acum dosarul se află pe rol în instanța de judecată. Acesta este primul caz observat cu privire la aplicarea unei sancțiuni pentru o întrunire mediată online; cu atât mai mult, sancțiunea este totalmente lipsită de motivație și dovezi.

Orice persoană fizică, din țară sau din străinătate, cu capacitate deplină de exercițiu, grupuri de persoane sau persoană juridică poate organiza întruniri. Minorii care au împlinit vârsta de 14 ani pot organiza întruniri doar împreună cu o persoană cu capacitate deplină de exercițiu. Oricine este liber să participe activ sau să asiste la o întrunire, de asemenea, să facă înregistrări ale întrunirilor.

Libertatea de întrunire a fost unul dintre cele mai afectate drepturi pe durata pandemiei COVID-19. Restricțiile stabilite de Comisia Națională Extraordinară de Sănătate Publică (CNESP) au impus limitări graduale în ceea ce privește locurile permise pentru desfășurarea întrunirilor, numărul participanților (până la 50), sau până și interzicerea completă a întrunirilor, așa cum s-a întâmplat în perioada stării de urgență, în aprilie 2021⁴¹. Cu toate acestea, protestatarii nu au respectat aceste

³⁶ Art. 40, Libertatea întrunirilor, Constituția Republicii Moldova

³⁷ Legea privind întrunirile 26/2008 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110166&lang=ro

³⁸ Comentariul general nr. 37 (2020) privind dreptul la întrunire pașnică (art. 21), Comitetul ONU pentru drepturile omului <https://digitallibrary.un.org/record/3884725?ln=en>

³⁹ Art. 69 (2) Injuria adusă în mass-media, Codul contravențional al Republicii Moldova https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=113262&lang=ro

⁴⁰ Asociația Promo-LEX, Raport de monitorizare a întrunirilor publice online, 2021 <https://promolex.md/21295-raport-de-monitorizare-a-intrunirilor-publice-online/?lang=ro>

⁴¹ Comisia pentru Situații Excepționale a Republicii Moldova DISPOZIȚIA nr. 1 din 1 aprilie 2021 https://gov.md/sites/default/files/1_dispozitia_cse_01.04.2021.pdf

măsuri. Au existat întruniri, cu participarea unui număr mare de oameni⁴², care au protestat împotriva acestor măsuri, iar forțele de ordine nu au aplicat nici o sancțiune, dar au asigurat ordinea publică. Restricțiile au fost inechitabile și disproporționate, au existat perioade în care unele întruniri erau interzise în timp ce alte adunări - permise⁴³. Până în decembrie 2021, în componența Comisiei nu a fost inclus niciun expert în drepturile omului. Mai mult, legalitatea deciziilor CNESP este discutabilă, întrucât, adesea au fost încălcate drepturile fundamentale ale omului garantate de Constituție și nu s-a respectat ierarhia actelor juridice.

În perioada pandemiei, unii dintre organizatorii tradiționali de proteste din perioada anterioară (cum ar fi Grupul de inițiativă OccupyGuguță și Centrul de Informare GenderDOC-M) au renunțat la întruniri publice din cauza riscurilor de infectare și eventualele reacții negative din partea publicului. Totodată, alte grupuri afectate în perioada pandemiei au organizat întruniri cu respectarea restricțiilor specifice, inclusiv distanța fizică, întocmirea listelor epidemiologice ale participanților și respectarea numărului-limită de participanți.

În 2021, au existat refuzuri arbitrare pentru organizarea întrunirilor și dispersare unor întruniri pașnice, după cum este descris în standardul IV. Pe parcursul perioadei de raportare, nu au fost înregistrate cazuri de obligare sau interzicere sistematică a unei persoane să participe la întrunirile pașnice. Persoanele nu sunt reținute, intimidare sau persecutate pentru planificarea și organizarea, participarea sau neparticiparea la o întrunire pașnică.

Standardul II. Statul facilitează și protejează întrunirile pașnice.

Organizatorii întrunirilor publice se obligă să notifice APL-urile cu cel puțin cinci zile înainte, declarația se înregistrează gratuit și relativ rapid. Întrunirile spontane, precum și cele la care participă mai puțin de 50 de persoane sau cele online nu trebuie să fie notificate. În cazuri izolate, în special în localitățile mici, procedura de notificare poate fi utilizată ca o autorizație, dar asta se întâmplă din cauza lipsei de cunoștințe în domeniu atât a autorităților publice, cât și a organizatorilor.

Orice persoană are dreptul de a răspândi informații cu privire la desfășurarea întrunirii și de a încuraja publicul să participe la întrunire prin orice metode legale⁴⁴. Aproape fiecare întrunire offline folosește mediul online în scopuri organizatorice și pentru diseminarea informației, iar din acest punct de vedere, nu au fost raportate restricții în ceea ce privește utilizarea Internetului, instrumentelor virtuale sau altor mijloace electronice. De asemenea, OSC-urile au făcut uz de întrunirile online, cum ar fi Marșul solidarității „Sunt OK” 2021⁴⁵, întrunire care, înainte de pandemie, era

⁴² <https://www.zdg.md/stiri/stiri-sociale/live-noi-actiuni-de-protest-la-curtea-constitutionala-alegeri-anticipate/>

⁴³ Asociația Pomo-LEX, Digest cu privire la libertatea de întrunire pe timp de pandemie nr. 1, 2021, <https://promolex.md/20065-digest-cu-privire-la-libertatea-de-intrunire-pe-timp-de-pandemie-nr-1/?lang=ro>

⁴⁴ Articolul 13. Înștiințarea publicului, Legea privind întrunirile 26/2008

⁴⁵ https://m.facebook.com/gdm.md/videos/613002116327745/?refsrc=deprecated&_rdr

organizată tradițional în spații deschise. Nu au fost înregistrate cazuri de limitare a accesului la Internet ca modalitate de restricționare a întrunirilor pașnice online și offline.

Modificarea condițiilor de desfășurare a întrunirilor sau interzicerea acestora este prerogativa instanței de judecată și este bazată pe dovezi clare că întrunirea va avea un caracter ilegal. Termenul legal stabilit pentru examinarea notificărilor în instanță nu împiedică desfășurarea întrunirilor.

Standardul III. Statul nu impune sarcini inutile organizatorilor sau participanților la întruniri pașnice.

APL și forțele de ordine se fac responsabile pentru menținerea și, în caz de necesitate, restabilirea ordinii publice pe parcursul desfășurării întrunirii, obligațiuni garantate cu titlu gratuit. Legea prevede proceduri de intervenție a autorităților publice în procesul de desfășurare a întrunirilor doar ca modalitate de eliminare a violenței. Organizatorii și participanții sunt responsabili doar pentru acțiunile lor pe parcursul desfășurării întrunirii. Organizatorii pot fi considerați responsabili pentru acțiunile participanților, numai în cazul în care instanța de judecată decide că aceștia au acționat fiind instigați de organizatori.

De asemenea, APL-urile sunt obligate să ofere gratuit organizatorilor serviciile pe care acestea le prestează în mod obișnuit. De obicei, este vorba despre iluminare publică, salubritate și conectarea la sursa de curent electric. Energia electrică este oferită contra cost.

În timpul desfășurării întrunirilor pot fi utilizate orice mijloace grafice sau sonore de exprimare a unor idei sau atitudini, echipament special de amplificare a sunetului și alte obiecte specifice întrunirilor. Orice persoană are dreptul de a răspândi informații cu privire la întrunire prin intermediul mijloacelor offline și online, chiar și înainte de a depune notificarea.

Standardul IV. Forțele de ordine sprijină întrunirile pașnice și poartă răspundere pentru acțiunile reprezentanților lor.

APL-urile, poliția și carabinierii sunt instituțiile publice împuternicite de lege să asiste întrunirile pașnice. Sarcinile, obligațiile și procedurile de intervenție sunt clar prevăzute de lege⁴⁶ și presupun o implicare treptată în cazul în care întrunirea degenerază în violențe. Deși prevederile legale sunt în conformitate cu abordările bazate pe drepturile omului, uneori, intervențiile sunt în contradicție cu legea, ceea ce denotă deficiențe ale procedurilor standard de operare ale forțelor de ordine. Folosirea excesivă a forței sau neprotejarea participanților la întrunirile pașnice poate servi drept temei pentru aplicarea sancțiunilor disciplinare⁴⁷ și penale⁴⁸.

⁴⁶ Art. 21 și 22, Legea privind întrunirile 26/2008 și privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc 218/2012 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=106326&lang=ro

⁴⁷ Art. 67, Încălcarea legislației privind întrunirile, Codul contravențional al Republicii Moldova, 218/2008

Pe parcursul perioadei de raportare, au fost înregistrate încălcări ale libertății de întrunire. Pe data de 16.12.2020, forțele de ordine au aplicat forța fizică excesivă și au folosit gaze lacrimogene împotriva fermierilor protestatari. În acest fel, foarte probabil, au creat riscuri de infectare cu Sars-CoV-2 de prin particulele eliberate în aer ca urmare a strănuturilor și tusei provocate de gaze. Asta, în condițiile în care, restricțiile împotriva COVID-19 au stipulat în mod clar limitarea dispersiei de aerosoli. Pe data de 30.03.2021, forțele de ordine au suprimat o întrunire pașnică și au dispersat participanții aceștia care au blocat un drum local, prin aplicarea disproporționată a forței fizice și fără a respecta procedurile legale prealabile de avertizare. Polițiștii și carabinierii în echipament tactic care intervin nu poartă însemne individuale de identificare, ceea ce face aproape imposibilă identificarea și tragerea la răspundere pentru eventuale încălcări comise. Nici un reprezentant al forțelor de ordine nu a fost tras la răspundere în contextul situațiilor menționate. Pe data de 21.06.2021, primarul orașului Orhei a refuzat organizarea unei serii de întruniri, invocând o interpretare greșită a restricțiilor anti-pandemice. În consecință, primarul orașului Orhei a fost sancționat de către Centrul Național Anticorupție în baza Codului Contravențional pentru exces de putere și depășirea atribuțiilor de serviciu⁴⁹.

Utilizarea dispozitivelor de supraveghere de către poliție și monitorizarea întrunirilor nu este reglementată. Instituțiile de stat realizează monitorizarea video a întrunirilor, însă nu este clar regimul de utilizare și stocare a acestor materiale. Nu s-a raportat despre utilizarea altor dispozitive de supraveghere și monitorizare a întrunirilor de către poliție.

Recomandări specifice:

- În ceea ce privește întrunirile pașnice, APL-urile și forțele de ordine ar trebui să adopte proceduri standard de operare nonviolente și neinvazive, care să fie bazate pe respectarea drepturilor omului, inclusiv în cazul întrunirilor critice și antiguvernamentale.
- Comisia Națională Extraordinară de Sănătate Publică ar trebui să includă în componența sa experți în drepturile omului, pentru a reuși să ajusteze deciziile sale legate de COVID-19 la abordarea bazată pe drepturile omului.⁵⁰
- Poliția și carabinierii ar trebui să marcheze uniformelor tactice ale agenților responsabili de ordinea publică cu numere individuale de identificare vizibile.

⁴⁸ Art. 184, Violarea dreptului la libertatea întrunirilor, Codul penal al Republicii Moldova 985/2002

⁴⁹ Art. 313, Excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu, Codul contravențional al Republicii Moldova <https://www.facebook.com/photo/?fbid=1293899931048547&set=pcb.1293901514381722>

⁵⁰ Notă: recomandarea a fost implementată efectiv începând cu luna Decembrie 2021, când ca urmare a insistențelor OSC, la ședințele CNESP au fost invitați trei experți în domeniul drepturilor omului (reprezentantul Oficiului Avocatului Poporului, reprezentantul Consiliului pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității și reprezentantul Asociației Promo-LEX).

- APL-urile și forțele de ordine ar trebui să asigure dezvoltarea abilităților angajaților responsabili de întrunirile publice în ceea ce privește legislația, comunicarea, dialogul, medierea și negocierea pentru a facilita asistența eficientă a întrunirilor și comunicarea cu organizatorii și forțele de ordine.
- APL-urile și forțele de ordine ar trebui să aplice prevederile legale într-o manieră nediscriminatorie și să garanteze siguranța și integritatea participanților, jurnaliștilor și observatorilor pașnici indiferent de apartenența lor socială și politică.
- Poliția și carabinierii ar trebui să instruiască angajații, care trebuie să cunoască și să aplice prevederile standardelor internaționale în ceea ce privește întrunirile online.

3.5 Dreptul de a participa la luarea deciziilor

Scor general pentru domeniu: **4,8 / 7**

Legislație: **5,2 / 7**

Practică: **4,3 / 7**

Situația pe dimensiunea dreptului de a participa la procesul de luarea deciziilor a oscilat în perioada de raportare, dar, în general, a înregistrat o ușoară ameliorare. Cadrul legal permite tuturor să participe la procesul de luare a deciziilor, însă condițiile specifice dictate de pandemie au determinat limitarea acestui drept. Pe parcursul scurtei perioade de urgență, termenul limită pentru răspunsul ce vizează accesul la informații a fost dublat. Criza politică și alegerile au suspendat majoritatea inițiativelor legislative din acea perioadă. În urma alegerilor parlamentare din iulie 2021, atitudinea Parlamentului și Guvernului s-a îmbunătățit în ceea ce privește cooperarea cu OSC-urile în procesul de luare a deciziilor, fără consecințe practice asupra instrumentelor de participare (acces la informații, transparență). Convenția Consiliului Europei, care a intrat în vigoare în decembrie 2020, ar putea contribui la optimizarea situației la capitolul accesul la informațiile cu caracter public.

Standardul I. Oricine are dreptul să participe la procesul de luare a deciziilor.

Autoritățile publice și persoanele juridice care administrează și utilizează resurse financiare publice, trebuie să consulte proiectele de acte normative și administrative care pot avea un impact asupra societății⁵¹. Mecanismul de consultare publică în procesul de luare a deciziilor⁵² oferă etape și instrumente clare pentru implicarea cetățenilor, OSC-urilor și altor părți interesate. Transparența acestui proces se bazează pe principiile de informare și asigurare a oportunităților egale de participare pentru toate părțile interesate.

⁵¹ Art. 3, Legea privind transparența în procesul decizional nr. 239/2008

https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=106638&lang=ro

⁵² HG cu privire la mecanismul de consultare publică cu societatea civilă în procesul decizional 967/2016

https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=119856&lang=ro

În cazul situațiilor excepționale, al căror regim este stabilit de lege, precum și în cazul actelor ce urmează a fi adoptate de Comisia Electorală Centrală în perioada electorală, proiectele de decizii urgente pot fi supuse elaborării și adoptării fără respectarea etapelor prevăzute de lege⁵³. În acest caz, argumentarea urgenței va fi adusă la cunoștința publicului în termen de cel mult 10 zile lucrătoare de la adoptare.

Autoritățile publice sunt obligate să întreprindă măsurile necesare pentru asigurarea posibilităților de participare tuturor părților interesate la procesul decizional⁵⁴. Persoanele care încalcă prevederile legale cu privire la asigurarea transparenței⁵⁵ sunt pasibili de sancțiuni disciplinare și contravenționale⁵⁶. Nu există căi de atac în cazul nerespectării regulilor privind participarea și transparența.

Transparența în procesul decizional în Parlament nu este reglementată de Legea privind transparența în procesul decizional și se realizează în conformitate cu Regulamentul Parlamentului, care nu stabilește reguli clare în ceea ce privește consultările publice⁵⁷. Deși în cazul majorității proiectelor se respectă termenul stabilit pentru consultarea publică, Parlamentul a introdus, periodic, proiecte de acte normative și modificări în regim de urgență fără consultarea publicului, iar această practică a continuat și în cadrul Parlamentului nou ales în iulie 2021⁵⁸. Motorul de căutare de pe pagina web a Parlamentului este deficitar și este greu să găsești proiecte specifice fără să știi informații detaliate. Anexa⁵⁹ site-ului oficial conține informații suplimentare, dar de obicei, trebuie căutate în mod special pentru a afla despre audieri și consultări publice cu privire la un proiect. Agenda comisiilor parlamentare este adesea publicată cu câteva ore înainte, iar transmisiunile live ale acestor ședințe nu sunt întotdeauna accesibile. În toamna anului 2021 a fost introdus la Parlament sistemul de vot electronic, după mai mulți ani de târăgănări nejustificate.

Înainte de pandemie, au existat probleme serioase în ceea ce privește participarea OSC-urilor la procesul decizional. În timpul pandemiei, procesul de consultare a fost complet resetat, iar participarea OSC-urilor s-a redus în principal la posibilitatea de a răspunde în scris factorilor de decizie. Au existat unele tentative de a desfășura întruniri online, însă, formatul acestora nu este reglementat, ceea ce le face imprevizibile și nesigure. Criza politică și alegerile parlamentare au suspendat practic majoritatea inițiativelor legislative pe parcursul perioadei de raportare.

⁵³ Art. 14, Legea privind transparența în procesul decizional nr. 239/2008

⁵⁴ Art. 7 (1), Legea privind transparența în procesul decizional nr. 239/2008

⁵⁵ Art. 16¹, Legea privind transparența în procesul decizional nr. 239/2008

⁵⁶ Art. 326¹, Încălcarea prevederilor Legii privind administrația publică locală, Codul contravențional al Republica Moldova

⁵⁷ Legea pentru adoptarea Regulamentului Parlamentului 797/1996

https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111777&lang=ro

⁵⁸ <http://old.crjm.org/en/apel-public-organizatiile-societatii-civile-solicita-parlamentului-sa-respecte-transparenta-decizionala/>

⁵⁹ <https://multimedia.parlament.md/agenda/>

OSC-urile evaluează că, în urma alegerilor parlamentare din iulie 2021, noul Parlament și Guvern sunt mai deschise și mai dispuse spre cooperare decât predecesorii lor. La nivel local, lucrurile nu s-au schimbat, iar OSC-urile încă se plâng de faptul că OSC-urile cu atitudine critică sunt excluse din procesele de participare sau sunt ignorate, dar fără alte repercursiuni asupra acestor organizații.

Standardul II. Există o participare regulată, deschisă și eficientă a OSC-urilor în elaborarea, implementarea și monitorizarea politicilor publice.

Mecanismul de consultare publică cu societatea civilă stabilește în mod clar etapele, termenele și condițiile de desfășurare a consultărilor publice în cadrul procesului decizional. Mecanismul include metode de consultare precum: solicitarea opiniei societății civile, grupuri de lucru cu statut permanent sau temporar, dezbateri publice, audieri publice, sondaje și alte modalități care pot fi utilizate separat sau împreună. Orice OSC este liber să-și exprime opinia și să participe la procesul decizional pe cont propriu, fără a fi obligată să facă parte din organele consultative.

Autoritățile publice lansează anunțuri, proiecte și îndemnuri de participare pe platforma <http://www.particip.gov.md> cu acces liber. În anul 2021, pe platformă au fost publicate 849 asemenea articole. Pentru comparație, în 2020 au fost 1018 articole, iar în 2019 - 854 de articole⁶⁰. Platforma nu publică întotdeauna documentele necesare, informațiile sau modificările efectuate în proiectele propuse (cum ar fi tabelul de divergențe care include sugestii furnizate de OSC-uri), nici autoritățile nu oferă o reacție publică la propunerile înaintate de OSC-uri. Platforma nu oferă informații detaliate asupra întregului ciclu de luare a deciziilor, prin urmare, trebuie urmărite și paginile web ale Guvernului și Parlamentului, ceea ce complică monitorizarea, având în vedere lipsa sistemelor de urmărire a proiectelor și modificărilor. După eșecul sistemului informațional e-Legislație (care⁶¹ nu mai corespunde cerințelor legale) publicul așteaptă o nouă platformă online integrată, care să servească drept instrument de facilitare a transparenței și participării.

La nivel local situația este mai complicată, majoritatea consiliilor locale nu dispun de un proces decizional transparent și instrumente de comunicare. Există totuși o experiență pozitivă a trei consilii raionale de participare (Cahul, Căușeni și Soroca), care au stabilit conexiuni lucrative cu consiliile locale, determinând o mai bună transparență și participare a comunității locale în procesul de luare a deciziilor. Consiliile locale au început să publice ordinele de zi și proiecte pe paginile lor web, să organizeze consultări publice și să aprobe propunerile înaintate de OSC-uri.

⁶⁰ https://particip.gov.md/ro/statistics?year=2021&authority_id=

⁶¹ <https://www.bizlaw.md/2016/11/01/sistemul-informatiional-e-legislatie-cat-a-costat-si-cand-va-fi-implementat>,
Legea cu privire la actele normative 100/2017, art. 22
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105607&lang=ro

Legea nu reglementează implicarea OSC-urilor în procesul de implementare, monitorizare și evaluare a politicilor publice, dar un segment important al OSC-urilor a fost întotdeauna implicat activ și la aceste etape.

În perioada pandemiei și a crizei politice din 2020-2021, un număr mare de inițiative au fost puse în așteptare, iar participarea OSC-urilor a devenit dificilă și inutilă.

Standardul III. OSC-urile au acces la informațiile necesare pentru participarea lor efectivă.

Dreptul la informație este garantat de Constituție⁶². Legislația specifică stipulează în mod expres termenele pentru fiecare etapă a procesului decizional, inclusiv publicarea anunțului, publicarea proiectului de decizie, consultarea părților interesate, primirea și examinarea recomandărilor. De asemenea, autoritățile sunt în drept să perceapă taxe⁶⁵ pentru furnizarea informațiilor analitice, de sinteză sau originale, mărimile plăților nu vor depăși cheltuielile suportate de către furnizor pentru facerea copiilor, expedierea lor solicitantului sau pentru traducere.

În ciuda faptului că autoritățile publice publică constant anunțuri și proiecte pe platforma participativă (<http://www.particip.gov.md>), nu întotdeauna acestea sunt însoțite de informații corespunzătoare.

Autoritățile publice au obligația să răspundă în maxim 15 zile lucrătoare la solicitarea de „informații oficiale”⁶⁴. La modul practic, accesul la informația publică este deficitar de mulți ani de zile⁶⁵. Deseori, autoritățile publice oferă răspunsuri formale, incomplete, întârziate sau evazive, interpretează cererile ca petiții și le examinează într-un termen mai lung și în temeiul unor acte de reglementare diferite⁶⁶ sau solicită plăți excesive pentru serviciile furnizate. În afară de faptul că se obstrucționează participarea la procesul de luare a deciziilor, restricționarea accesului la informație afectează semnificativ și jurnalismul de investigație. Potrivit unui sondaj recent⁶⁷ realizat în rândul jurnaliștilor, primele trei motive de refuz invocate de autoritățile publice au fost protecția datelor cu caracter personal, protecția secretului comercial și pandemia de COVID-19. Exista cazuri în care funcționarii publici sunt sancționați

⁶² Art. 34, Dreptul la informație, Constituția Republicii Moldova

⁶³ Art. 20, Legea privind accesul la informație 982/2000
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=108552&lang=ro

⁶⁴ Art. 16 (1), Legea privind accesul la informație 982/2000

⁶⁵ Freedom house „De ce accesul la informație mai este o problemă în Republica Moldova”, 2021

https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-03/Gotisan_Ionel_Brief_FINAL_RO.pdf
<https://cji.md/apelul-ong-urilor-de-media-cerem-transparenta-acces-la-informatia-de-interes-public-si-reforme-reale-care-ar-facilita-dezvoltarea-mass-mediei/>

CPR Moldova, „De ce și cum trebuie modificată legea accesului la informații”, 2019, <https://cpr.md/2019/11/26/de-ce-si-cum-trebuie-modificata-legea-accesului-la-informatii/>

⁶⁶ Legea cu privire la petiționare 990/1994 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=88154&lang=ro

⁶⁷ <http://media-azi.md/ro/stiri/accesul-la-informa%C8%9Bie-pestre-20-de-jurnali%C8%99ti-au-indicat-cele-mai-%C3%AEnchise-institu%C8%9Bii-fa%C8%9B%C4%83-de>

pentru nefurnizarea informațiilor solicitate⁶⁸, însă, există suspiciunea rezonabilă că superiorii lor sunt responsabili pentru ignorarea solicitării și că anume ei ar trebui să fie trași la răspundere.

În perioada stării de urgență, în aprilie 2021, timpul de răspuns la solicitările de informații publice a fost dublat în mod oficial⁶⁹. Dispoziția a fost anulată după două săptămâni, atunci când Curtea Constituțională a declarat drept neconstituțională decretarea stării de urgență.

Se așteaptă ca intrarea în vigoare la 1 decembrie 2020⁷⁰ a Convenției Consiliului Europei privind accesul la documentele oficiale să contribuie la optimizarea situației la capitolul accesul la informațiile cu caracter public. Un set de modificări, propuse în 2020⁷¹, de OSC-uri și experți în domeniul mass-media, menite să faciliteze accesul la informații de interes public, nu a fost încă luat în considerare de autoritățile publice.

Standardul IV. Participarea la luarea deciziilor este diferită de activitățile politice și cele de lobby.

OSC-urile nu pot oferi suport material, și nici nu pot oferi servicii gratuite partidelor politice și organizațiilor social-politice, cu excepția OSC-urilor fondate de partide politice, care pot oferi servicii gratuite de consolidare a capacităților. OSC-urile sunt în drept să ofere servicii contra cost concurenților electorali în timpul campaniei electorale (la fel ca și organizațiile comerciale). Acest drept a fost confirmat abia după ce Curtea Constituțională s-a pronunțat⁷² împotriva formulării inițiale a legii, care prevedea o interdicție în acest sens.

Activitatea de lobby nu este reglementată legal în Republica Moldova. Participarea la procesul de elaborare, monitorizare sau implementare a politicilor publice nu este interzisă în niciun fel de lege, iar OSC-urile nu au obligația de a se înregistra sau de a se conforma altor norme pentru a se putea angaja în activități de lobby și advocacy.

Recomandări specifice:

- Parlamentul ar trebui să adopte modificări la cadrul legal ce vizează accesul la informații de interes public, în baza prevederilor Convenției Consiliului Europei, pentru publicarea proactivă a informațiilor (nu doar la cerere) și să asigure un bun management intern pentru a garanta implementarea corectă a legislației.

⁶⁸ <http://media-azi.md/ro/stiri/poli%C8%9Bia-amendat-o-angajat%C4%83-ministerului-educa%C8%9Biei-pentru-c%C4%83-nu-furnizat-informa%C8%9Bia-solicitat%C4%83>

⁶⁹ <https://cji.md/ong-urile-de-media-isi-exprima-ingrijorarea-in-raport-cu-dublarea-termenelor-de-solutionare-a-cererilor-de-acces-la-informatie/>

⁷⁰ <https://www.coe.int/ro/web/chisinau/-/convention-on-access-to-official-documents-enters-into-force-in-the-republic-of-moldova>, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treaty-num=205>

⁷¹ http://api.md/upload/video_sf/Proiect_de_lege_modificare_completare_Legea_accesul_la_informatie_Legua_libertate_a_exprimare_Legua_date_cu_caracter_personal_si_alte_final.pdf

⁷² Curtea Constituțională, Hotărârea nr. 24 / 08.10.2020

<https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=745&l=ro>

- Parlamentul ar trebui să elaboreze un mecanism practic de responsabilizare a persoanelor ierarhic superioare, pentru încălcarea solicitărilor legate de transparență și acces la informații.
- Instituțiile publice ar trebui să îmbunătățească gradul de transparență și participare la procesul decizional, prin dezvoltarea unei platforme online unice, care să includă informații actualizate privind inițiativele legale la toate etapele și toate modificările - de la înaintare până la adoptare.
- Parlamentul ar trebui să optimizeze sistemul de publicare a informațiilor pe site-ul web al Parlamentului (opțiunea „comentarii”, monitorizarea avizelor juridice emise de comisiile parlamentare).
- Parlamentul ar trebui să reglementeze transparența procesului decizional în Legislativ prin stabilirea unor etape, termene și modalități de consultare similare cu cele prevăzute de Legea privind transparența în procesul decizional.

3.6 Libertatea de exprimare

Scor general pentru domeniu: **5,0 / 7**

Legislație: **5,3 / 7**

Practică: **4,6 / 7**

În ansamblu, situația libertății de exprimare nu s-a schimbat. Fiecare este liber să-și exprime opiniile, ceea ce este o practică comună în spațiile publice offline și online. În continuare, majoritatea surselor mass-media sunt sub controlul unor grupuri de afaceri sau politice. Deși este interzisă, instigarea la ură este un fenomen larg răspândit și care rareori este sancționat. De regulă, OSC-urile cu atitudine critică și vocală sunt ținte ale campaniilor defăimătoare orchestrate de politicienii cu viziuni iliberale. Nu s-a înregistrat nici un progres în ceea ce privește proiectele de modificări legislative recomandate privind libertatea de exprimare și infracțiunile motivate de prejudecăți. În ultimii doi ani, există o practică nou apărută adoptată de Serviciul de Informații și Securitate (SIS) de a bloca paginile web sub argumentul că promovează știri false în contextul stării de urgență.

Standardul I. Orice persoană are dreptul la libertatea de opinie și exprimare.

Constituția Republicii Moldova garantează⁷³ oricărui cetățean libertatea gândirii, a opiniei, precum și libertatea exprimării în public prin cuvânt, imagine sau prin alt mijloc posibil. Orice persoană (fizică sau juridică) și grup (prin dreptul fiecărei persoane) are dreptul la libertatea de exprimare, inclusiv libertatea de a căuta, de a

⁷³ Art. 32, Libertatea opiniei și a exprimării, Constituția Republicii Moldova 1/1994, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro

primi și de a comunica fapte și idei⁷⁴. Nu există nicio barieră legală pentru utilizarea gratuită a oricărei surse media și nimeni nu poate interzice sau împiedica instituțiile media să distribuie informații de interes public decât în condițiile legii⁷⁵.

În practică, cele mai importante surse media se află sub controlul elitelor politice sau de afaceri. Mass-media liberă și imparțială este un fenomen relativ excepțional și există doar câteva surse media din această categorie. În septembrie 2021, unul dintre posturile TV, considerate imparțiale, a fost ținta unei campanii de denigrare⁷⁶, care i-a redus din credibilitate și a scos din nou în evidență condiția precară a presei libere.

Nu există dovezi precum că statul ar obstrucționa sistemic o persoană care-și exprimă ideile și opiniile împotriva politicii oficiale, însă, deseori, politicienii îi atacă în judecată pe autorii declarațiilor care le monitorizează activitatea, ceea ce înseamnă pierderi de mai mult timp și resurse pentru instituțiile media. S-au înregistrat cazuri când oficialii au adresat atacuri verbale și amenințări în spațiul mediatic - un caz de rezonanță a fost amenințarea primarului Ion Ceban adresată unui jurnalist pe care l-a amenințat că-i va „socoti dinții”⁷⁷.

Acțiunile intenționate îndreptate spre ațâțarea vrajbei, diferențierii sau dezbinării naționale, etnice, rasiale sau religioase constituie o infracțiune⁷⁸. Discursul instigator la ură, sub diferite forme, este interzis prin diferite prevederi legale⁷⁹. În contextul eforturilor depuse în vederea optimizării cadrului legal ce vizează discursul instigator la ură, OSC-urile au înaintat o serie de recomandări⁸⁰ cu privire la sancționarea faptelor motivate de prejudecată⁸¹ în ceea ce privește definirea motivelor de prejudecată, revizuirea infracțiunilor de bază și a agravantelor care vizează faptele motivate de ură și prejudecată⁸². Proiectul este la etapa de examinare în Parlament încă din 2016 și, în perioada următoare, ar putea fi definitivat.

⁷⁴ Art. 3 (1) Legea cu privire la libertatea de exprimare

64/2010 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=83916&lang=ro

⁷⁵ Art. 4 (1) Legea cu privire la libertatea de exprimare 64/2010

⁷⁶ <https://cji.md/ong-urile-de-media-isi-exprima-ingrijorarea-in-legatura-cu-campania-de-denigrare-a-echipei-tv8-si-transmit-un-mesaj-de-solidaritate-pentru-toti-jurnalistii-care-isi-fac-onest-meseria/>

⁷⁷ <https://www.zdg.md/stiri/stiri-diverse/amenintari-cu-bataia-si-insulte-adresate-de-primarul-general-al-chisinaului-ion-ceban-vloggerului-andrei-bolocan/>

⁷⁸ Articolul 346. Codul penal al Republicii Moldova

⁷⁹ Art. 32 (3) Constituția Republicii Moldova; art. 2, Legea cu privire la libertatea de exprimare 64/2010; art. 2, Legea cu privire la asigurarea egalității 121/2012; art. 2, Legea cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați 5/2006; art. 54 „Încălcarea legislației cu privire la cultele religioase”, art. 69 „Injuria” și art. 354, „Huliganismul nu prea grav”, Codul contravențional al Republicii Moldova,

⁸⁰ <https://promolex.md/16847-apel-public-organizatiile-societatii-civile-solicita-fractiunilor-parlamentare-sa-accepte-amendamentele-la-proiectul-de-lege-nr-301-cu-privire-la-sanctionarea-faptelor-motivate-de-ura-si-prejudecata/?lang=ro>

⁸¹ proiectul Legii nr. 301

<http://parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/3349/language/ro-RO/Default.aspx>

⁸² Asociația Promo-LEX, „Discursul de ură și instigare la discriminare în spațiul public și în mass-media din Republica Moldova în cadrul campaniei electorale pentru alegerile parlamentare anticipate din 11 iunie, 2021” 2021 <https://promolex.md/wp->

De obicei, discursul de incitare la ură nu este sancționat din cauza ambiguităților legislative și neînțelegerea acestui fenomen de către reprezentanții instituțiilor competente. În iunie 2021, Consiliul Europei a publicat Ghidul de monitorizare a discursului ură în mass-media audiovizuală⁸³, pe care însă, Consiliul Audiovizualului din Republica Moldova nu l-a aprobat.

Noțiunile de „știri false” sau „fake news” nu sunt clar definite de legislație, însă au servit drept temei pentru SIS, care, în 2020, a blocat aproximativ 60 de pagini web în contextul combaterii dezinformării pandemice. În 2021, SIS a făcut alte solicitări pentru blocarea paginilor web, pentru presupuse știri false privind livrările de gaze către Republica Moldova⁸⁴, în baza deciziei Parlamentului privind declararea stării de urgență în legătură cu criza resurselor energetice⁸⁵. Nici o persoană nu a fost sancționată pentru promovarea știrilor false.

Standardul II. Statul facilitează și protejează libertatea de opinie și de exprimare.

Persoanele fizice și OSC-urile fac uz de resursele online și alte instrumente de comunicare pentru a publica conținut și a exprima opinii, care nu fac subiectul reglementărilor aplicate în raport cu mass-media. Cenzura, cum ar fi crearea de autorități publice pentru controlul prealabil al informației care urmează a fi răspândită de mass-media, este interzisă⁸⁶. Statul protejează confidențialitatea surselor de informație ale jurnaliștilor⁸⁷. Nu au existat cazuri de blocaj, percheziții sau razii în raport cu mass-media.

Legea îi protejează și pe avertizorii de integritate⁸⁸, însă în puținele cazuri cunoscute, protecția garantată nu a fost eficientă.

Răspândirea cu bună știință a unor informații mincinoase ce defăimează o altă persoană (calomnia) este o contravenție administrativă⁸⁹, care adesea, este aplicată de polițiști necalificați. Deseori, funcționarii publici și politicienii revendică sancțiuni și inițiază procese civile împotriva jurnaliștilor, care consumă timp și finanțe (cunoscute și ca *procese strategice contra participării publice* (SLAPP - *Strategic lawsuits against public*

[content/uploads/2021/09/Raport_Discurs_de_ur%C4%83_%C3%AEn_perioada_electoral%C4%83_alegerile_parlamentare_anticipate_2021.pdf](#)

⁸³ Consiliul Europei, Ghid de monitorizare a discursului ură în mass-media audiovizuală,

<https://www.coe.int/en/web/inclusion-and-antidiscrimination/-/a-practical-guide-for-assessing-and-processing-the-hate-speech-cases-will-strengthen-the-capacity-of-the-audio-visual-council-of-moldova-to-monitor-an>

⁸⁴ <https://diez.md/2021/10/24/sis-a-solicitat-blocarea-unui-site-pentru-ca-a-publicat-informatii-false-despre-aprovizionarea-cu-gaz-a-republicii-moldova/>, <https://newsmaker.md/rus/novosti/sib-zablokiruet-tri-portala-za-feykovyie-novosti-o-gazovom-krizise/>

⁸⁵ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128290&lang=ro

⁸⁶ Art. 34 (5) Constituția Republicii Moldova; art. 1 (2), Legea presei nr. 243/1994; art. 5, Legea cu privire la libertatea de exprimare 64/2010

⁸⁷ Art. 13, Legea cu privire la libertatea de exprimare 64/2010; art. 18, „Nedivulgarea sursei de informație”, Legea presei 243/1994 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=109428&lang=ro

⁸⁸ Legea privind avertizorii de integritate 122/2018 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105486&lang=ro

⁸⁹ Art. 70 „Calomnia”, Codul contravențional,

participation), pentru apărarea „onoarei și demnității”, cu scopul de a descuraja libertatea de exprimare. În octombrie 2021, CEDO a constatat⁹⁰ încălcarea dreptului la exprimare într-un caz în care o OSC de investigații jurnalistice a fost hărțuită de către reprezentanții PSRM prin instanțele de judecată pe parcursul a cinci ani de zile.

În 2020, OSC-urile și experții mass-media au elaborat un proiect de lege⁹¹ pentru modificarea legislației cu privire la libertatea de exprimare⁹², scopul cărora este facilitarea accesului la informații de interes public, accesului jurnaliștilor la datele cu caracter personal de interes public, introducerea noilor terminologii, excluderea calomniei din Codul contravențional și transferarea puterii de examinare a încălcărilor în acest domeniu de la poliție la procuratură. Modificările propuse au fost incluse în planul de acțiuni al Guvernului pentru 2022.

Recomandări specifice:

- Parlamentul ar trebui să modifice Legea privind accesul la informație în baza proiectului de modificări elaborate de OSC-uri și experții în domeniul mass-media⁹³.
- Parlamentul ar trebui să adopte în lectură finală proiectul de Lege nr. 301/2016 cu privire la infracțiunile motivate de prejudecată, inclusiv modificările propuse la sfârșitul anului 2019 de OSC-uri.
- Instituțiile competente ale statului ar trebui să elaboreze instrumente și mecanisme practice în vederea prevenirii și sancționării discursurilor de ură, inclusiv celor admise de funcționarii publici.
- Consiliul Audiovizualului ar trebui să aplice sancțiuni instituțiilor media care încalcă legislația în domeniul presei și standardele etice.
- Guvernul ar trebui să adopte acte privind punerea în aplicare a unui mecanism funcțional care să protejeze avertizorii de integritate.

⁹⁰ Cazul Asociației Reporterilor de Investigație și Securitate Editorială din Moldova și Sanduța V. Republica Moldova <https://www.rise.md/rise-moldova-vs-dodon-cedo-pune-un-stegulet-rosu-asupra-justitiei-din-moldova/>

⁹¹ http://api.md/upload/video_sf/Proiect_de_lege_modificare_completare_Legea_accesul_la_informatie_Legea_libertate_a_exprimare_Legea_date_cu_caracter_personal_si_alte_final.pdf

⁹² CPR, „De ce și cum trebuie modificată Legea accesului la informații?”, 2019 <https://cpr.md/2019/11/26/de-ce-si-cum-trebuie-modificata-legea-accesului-la-informatii/?fbclid=IwAR1DpiCAfDiXIKrVVuL85Mze2wtHTLbZBH1e6VJZJc6wHtIAFc0ku09qYM>

⁹³ http://api.md/upload/video_sf/Proiect_de_lege_modificare_completare_Legea_accesul_la_informatie_Legea_libertate_a_exprimare_Legea_date_cu_caracter_personal_si_alte_final.pdf

3.7 Dreptul la viață privată

Scor general pentru domeniu: **4,4** / 7

Legislație: **5,3** / 7

Practică: **3,4** / 7

În ceea ce privește dreptul la viață privată, situația a rămas neschimbată. Cadrul legal garantează protecția vieții private și a datelor cu caracter personal, însă această protecție nu este întotdeauna asigurată la modul practic. Un caz recent vizează divulgarea de date confidențiale din cadrul unui dosar penal și date cu caracter personal ale unor activiști, de către procurorul general, confirmă protecția precară a vieții private. Respectiv, Procuratura Generală nu este transparentă în ceea ce privește modul în care sunt utilizate mijloacele de supraveghere și interceptare.

Standardul I. Orice persoană se bucură de dreptul la confidențialitate și la protecția datelor.

Dreptul la viață intimă, familială și privată, inviolabilitatea domiciliului și secretul corespondenței este protejat de Constituția Republicii Moldova⁹⁴ pentru orice persoană și nu poate fi subiect de interferență arbitrară sau ilegală, atât în mediul fizic cât și în mediul virtual⁹⁵.

Datele cu caracter personal mai sunt protejate și printr-o lege specială⁹⁶, care reglementează prelucrarea, stocarea și utilizarea datelor cu caracter personal. OSC-urile au dreptul să opereze cu date cu caracter personal și trebuie să respecte aceleași obligații și cerințe impuse persoanelor juridice. Centrul Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal⁹⁷ este responsabil pentru monitorizarea și controlul respectării legislației în vigoare. Încălcarea vieții private implică răspundere contravențională⁹⁸.

Există OSC-uri, care adoptă măsuri de precauție la capitolul protecția informației, cum ar fi criptarea sau software-uri speciale, însă, majoritatea OSC-urilor nu întreprind măsuri de precauție din cauza lipsei de capacități și de conștientizare a vulnerabilității. Nu există dovezi privind violarea vieții private de către autoritățile

⁹⁴ Art. 28 „Viața intimă, familială și privată”, art. 29 „Inviolabilitatea domiciliului”, art. 30 „Secretul corespondenței”, Constituția Republicii Moldova,

⁹⁵ Art. 177 „Încălcarea inviolabilității vieții personale”, art. 178 „Violarea dreptului la secretul corespondenței”, art. 179 „Violarea de domiciliu”, art. 193 „Tulburarea de posesie”, art. 197 „Distrugerea sau deteriorarea intenționată a bunurilor”, art. 260¹, „Interceptarea ilegală a unei transmisii de date informatice”, Codul penal al Republicii Moldova,

⁹⁶ Legea privind protecția datelor cu caracter personal 133/2011
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=10607&lang=ro

⁹⁷ <https://datepersonale.md/en/>

⁹⁸ Art. 74¹ „Prelucrarea datelor cu caracter personal cu încălcarea legislației privind protecția datelor cu caracter personal”, art. 74² „Refuzul de a furniza informații sau împiedicarea accesului personalului Centrului Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal”, art. 74³ „Neîndeplinirea deciziilor Centrului Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal”

statului, însă scurgerile din mass-media sugerează adesea că instituțiile statului comit asemenea încălcări, dar care nu sunt investigate și sancționate corespunzător. O recentă scurgere de informații arată modul în care ofițerii de poliție înscenează un viol pus pe seama unei persoane publice⁹⁹.

Standardul II. Statul protejează dreptul la confidențialitate al OSC-urilor și persoanelor asociate

Statul asigură protecția datelor cu caracter personal prelucrate de persoanele juridice. Datele cu caracter personal stocate și prelucrate de OSC-uri sunt supuse unor proceduri legale specifice¹⁰⁰. Pentru a putea prelucra date cu caracter personal, OSC-urile trebuie să se înregistreze ca operator de date cu caracter personal. Rapoartele prezentate de OSC-uri sunt în conformitate cu Legea privind protecția datelor cu caracter personal și nu afectează intimitatea membrilor, donatorilor, membrilor consiliului de administrație și angajaților, precum nici confidențialitatea bunurilor lor personale.

Percheziția biroului sau domiciliului se efectuează numai cu autorizația judecătorului de instrucție sau în baza unei proceduri excepționale de urgență, dar doar în baza temeiurilor prevăzute de procedura penală¹⁰¹. Nu au fost raportate cazuri de descindere în birourile OSC-urilor sau ridicarea documentelor ce la aparțin.

În cadrul urmăririi penale, supravegherea este posibilă numai cu autorizarea judecătorului de instrucție, la demersul procurorului¹⁰². Procedura penală¹⁰³ oferă garanții împotriva abuzurilor, inclusiv pentru OSC-uri și persoane asociate. Cu toate acestea, anterior, Procuratura Generală a confirmat¹⁰⁴ colectarea ilegală de informații ce țin de viața privată a peste 50 de persoane în așa numitul dosar de *filare și interceptare ilegală a reprezentanților opoziției, activiștilor civici și jurnaliștilor*, cu utilizarea mijloacelor tehnice speciale de investigare pentru obținerea secretă a informației, precum și violarea dreptului privind secretul convorbirilor telefonice. În octombrie 2021, însuși procurorul general¹⁰⁵ a divulgat public date confidențiale din cadrul unui dosar penal și date cu caracter personal din conversațiile private ale unor activiști OSC, confirmând încă o dată lipsa protecției vieții private în contextul convorbirilor online și mobile. Acest fapt mai confirmă că instituțiile statului sunt susceptibile să folosească mijloace

⁹⁹ <https://replicamedia.md/ro/article/pBwPDZoxP/ultima-ora-video-cum-era-instruita-victima-violului-lui-gheorghe-petic-acesta-i-l-pui-in-coniac-acesta-i-l-pui-in-injectie.html>

¹⁰⁰ Legea privind protecția datelor cu caracter personal 133/2011

¹⁰¹ Secțiunea 4, „Percheziția și ridicarea de obiecte și documente”, Codul de procedură penală 122/2003 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=126190&lang=ro#

¹⁰² Capitolul III, Codul de procedură penală, Legea privind activitatea specială de investigații nr. 59/2012 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110235&lang=ro#

¹⁰³ Art. 7 „Legalitatea procesului penal”, art. 8 „Prezumția nevinovăției”, art. 9 „Egalitatea în fața legii și a autorităților”, art. 10 „Respectarea drepturilor, libertăților și demnității umane”, art. 11 „Inviolabilitatea persoanei”, art. 12 „Inviolabilitatea domiciliului”, art. 13 „Inviolabilitatea proprietății”, art. 14 „Secretul corespondenței”, art. 15 „Inviolabilitatea vieții private”, Codul de procedură penală

¹⁰⁴ <http://www.procuratura.md/md/news/1211/1/8269/>

¹⁰⁵ <http://procuratura.md/file/societatea%20civila.pdf>

tehnice speciale pentru a asculta și a supraveghea activității OSC, în circumstanțe legale dubioase.

Recomandări specifice:

- Procuratura Generală ar trebui să garanteze transparența informațiilor cu privire la utilizarea mijloacelor speciale de interceptare și supraveghere în cadrul investigației.
- Procuratura Generală ar trebui să se asigure că judecătorii de instrucție informează post-factum persoanele care au fost interceptate în proporție de sută la sută a cazurilor.
- Structurile competente ale statului ar trebui să investigheze ingerințele în viața privată în ceea ce privește comunicarea și stocarea electronică, sisteme de supraveghere și altele și ar trebui să aplice sancțiuni persoanelor care dezvăluie informații private.

3.8 Obligația statului de a proteja

Scor general pentru domeniu: **4,6 / 7**

Legislație: **5,0 / 7**

Practică: **4,1 / 7**

În acest domeniu, situația a rămas neschimbată. Statul este obligat să-și protejeze cetățenii, de asemenea, să respecte, să protejeze și să asigure libertatea întrunirilor. OSC-urile și persoanele asociate au acces la mecanisme de reclamație și recurs în instanță. În timpul pandemiei, starea de urgență a fost folosită pentru a crea o bază a măsurilor de prevenție și restricțiilor, însă, statul a eșuat în ceea ce privește implementarea unui mecanism coerent și credibil privind protejarea populației, bazat pe abordarea drepturilor omului. Instituțiile publice nu sunt considerate drept instituții care ar putea oferi protecție eficientă. Nu există nici o dovadă că instituțiile responsabile investighează imixtiunea ilegală în viața privată. Serviciul de Informații și Securitate a efectuat o evaluare a sectorului OSC cu scopul de a identifica categoriile organizațiilor vulnerabile pentru a fi utilizate pentru finanțarea terorismului, însă, aceste document nu este accesibil publicului.

Standardul I. Statul protejează OSC-urile și persoanele asociate OSC-urilor împotriva interferențelor și atacurilor.

Constituția reiterează obligația statului de a-și proteja cetățenii¹⁰⁶. Viața, integritatea, sănătatea, libertatea, proprietatea și alte drepturi legitime ale cetățenilor și comunității sunt protejate prin lege¹⁰⁷, cu obligații atât pozitive, cât și negative ale

¹⁰⁶ Art. 18 „Protecția cetățenilor Republicii Moldova”, Constituția Republicii Moldova,

¹⁰⁷ Art. 18, Legea cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului 320/2012; art. 22, Legea cu privire la Inspectoratul General de Carabinieri 219/2018; art. 1, Legea cu privire la Procuratură 3/2016

instituțiilor statului. Statul respectă, protejează și asigură libertatea de asociere¹⁰⁸. OSC-urile sunt libere să își stabilească structura internă, scopurile și activitățile proprii¹⁰⁹; nu pot fi obligate să accepte noi membri¹¹⁰. Statul poate interveni în activitatea OSC doar dacă aceasta constituie o măsură necesară într-o societate democratică pentru a asigura securitatea națională, siguranța publică, apărarea ordinii sau prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății, a moralei, a drepturilor și libertăților altora¹¹¹.

OSC-urile sau persoanele asociate pot contesta în instanță deciziile care afectează exercițiul libertății de asociere precum refuzul de înregistrare¹¹², deciziile de suspendare a activității OSC-urilor¹¹³, respingerea cererii de atribuire a statutului de utilitate publică¹¹⁴. De asemenea, OSC-urile pot contesta în instanță deciziile care subminează alte drepturi: modificarea condițiilor de desfășurare și interzicerea întrunirilor¹¹⁵, refuzul accesului la informații¹¹⁶, libertatea de exprimare¹¹⁷ și alte drepturi prevăzute de legi speciale. De asemenea, OSC-urile pot reprezenta în instanță beneficiari ale căror drepturi au fost încălcate și pot susține litigii strategice.

Instituțiile publice sunt obligate să intervină prin intermediul autorităților competente pentru a proteja OSC-urile și persoanele asociate împotriva atacurilor și ingerințelor din partea terților sau reprezentanților structurilor statului. OSC-urile și persoanele asociate sunt ținta unor campanii constante de defăimare orchestrate de politicieni și mass-media asociată lor. Până la ora actuală, nu a existat nicio intervenție eficientă din partea instituțiilor publice, care să abordeze această problemă. OSC-urile au acces la justiție și se adresează instanțelor, însă abordarea acestor tipuri de atacuri în instanță nu este o practică obișnuită, cu atât mai mult că sistemul judecătoresc este perceput de societate ca fiind dependent politic, grav afectat de corupție și un sistem care acționează în mod special în interese corporative¹¹⁸. În cazul ce vizează *filarea și interceptarea ilegală a reprezentanților opoziției, activiștilor civici și jurnaliștilor*¹¹⁹ evoluția dosarului în instanță pare să urmărească sancționarea executorilor¹²⁰ interceptărilor telefonice, dar nu a factorilor de decizie de rang înalt.

¹⁰⁸ Art. 5 (1) Legea cu privire la organizațiile necomerciale 86/2020

¹⁰⁹ Art. 3 (2) Legea cu privire la organizațiile necomerciale 86/2020

¹¹⁰ Art. 7 (4) Legea cu privire la organizațiile necomerciale 86/2020

¹¹¹ Art. 5 (11) Legea cu privire la organizațiile necomerciale 86/2020

¹¹² Art. 13 (13), Legea cu privire la organizațiile necomerciale 86/2020

¹¹³ Art. 16 (4), Legea cu privire la organizațiile necomerciale 86/2020

¹¹⁴ Art. 25 (6), Legea cu privire la organizațiile necomerciale 86/2020

¹¹⁵ Art. 15, Legea privind întrunirile 26/2008

¹¹⁶ Art. 22, Legea privind accesul la informație 982/2000

¹¹⁷ Capitolul II, Legea cu privire la libertatea de exprimare 64/2010

¹¹⁸ CRJM, Sumarul discuțiilor din cadrul Forumului din 2020 privind justiția și anticorupția, 2020

<http://old.crim.org/wp-content/uploads/2020/12/Sumar-Forum-Justitie-Anticoruptie-2020-RO.pdf>

¹¹⁹ <http://www.procuratura.md/md/news/1211/1/8269/>

¹²⁰

http://procuratura.md/md/news/1211/1/8727/?fbclid=IwAR1x8HnklSVDwxHoyQ887aFRXsM_hlj1SKOe44e6-F7yMFMfIPrFOAfyg8

Protecția proactivă oferită OSC-urilor din partea statului a fost vizibilă în ultimii ani în cadrul întrunirilor publice, dar în timpul pandemiei, acest domeniu de interacțiune s-a diminuat semnificativ.

Starea de urgență în sănătatea publică, impusă de pandemia COVID-19, a constituit temeiul legal pentru restricții, care, periodic, au fost revizuite. Restricțiile au afectat drepturile omului, în special libertatea de întrunire, dreptul privind accesul la informații și libera circulație, după cum este descris în capitolele dedicate. Comisia Națională Extraordinară de Sănătate Publică, responsabilă de procesul decizional privind restricțiile anti-pandemice, a fost constituită, în mare parte, din oficiali guvernamentali, iar deciziile acestora au fost criticate ca fiind incoerente și uneori disproportionale. În septembrie 2021, componența Comisiei a fost extinsă, au fost incluși experți în sănătate publică, inclusiv un reprezentant OSC. Până în noiembrie 2021, în cadrul comisiei nu au fost invitați și experți în drepturile omului¹²¹.

Standardul II. Măsurile utilizate pentru combaterea extremismului, terorismului, spălării banilor sau corupției sunt direcționate și proporționale, în conformitate cu abordarea bazată pe riscuri, respectă standardele drepturile omului cu privire la asociere, întrunire și exprimare.

Statul poate institui reguli pentru OSC-uri în vederea prevenirii și combaterii spălării banilor și finanțării terorismului doar în măsura în care aceste reguli sunt conforme standardelor internaționale în domeniul drepturilor omului¹²². Legea cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului¹²³ și Legea integrității¹²⁴ nu conțin prevederi care restricționează sau împiedică în mod direct OSC-urile să își desfășoare activitățile legitime sau să beneficieze de libertăți fundamentale și nici nu restricționează sau încalcă drepturile angajaților și donatorilor. În practică, OSC-urile sunt afectate într-o oarecare măsură deoarece trebuie să depună declarații cu privire la beneficiarul efectiv¹²⁵, identificat ca manager al fondurilor OSC; când, de facto, acesta nu este beneficiarul real al OSC, respectiv, sintagma prevăzută în Lege nu corespunde sensului lexical și nu respectă logica noțiunii ca în cazul entităților comerciale. O altă problemă vizează măsurile prevăzute pentru prevenirea spălării banilor, conform cărora, pentru transferurile internaționale peste hotare, OSC-urile trebuie să prezinte băncilor comerciale documente justificative suplimentare (cum ar fi documentația de proiect sau orice alte acte doveditoare).

¹²¹ <https://www.eap-csf.md/declaratia-privind-abordarea-bazata-pe-drepturile-omului-in-hotararile-cnesp/>

¹²² Art. 5 (10), Legea cu privire la organizațiile necomerciale 86/2020

¹²³ Legea cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului nr. 308/2017

¹²⁴ Legea integrității nr. 82/2017 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120706&lang=ro

¹²⁵ Art. 5 și 14, Legea cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului nr. 308/2017

În 2020¹²⁶, Serviciul de Informații și Securitate a efectuat o evaluare a sectorului OSC cu scopul de a identifica categoriile organizațiilor vulnerabile pentru a fi utilizate pentru finanțarea terorismului. În pofida cerințelor de transparență, evaluarea a fost efectuată în secret, fără participarea OSC-urilor, iar concluziile și recomandările nu au fost făcute publice. Din perspectiva evaluării efectuate și a riscurilor identificate, în anul 2021, aceeași instituție a fost responsabilă pentru elaborarea unui plan de acțiune pentru minimizarea acestor riscurilor și monitorizarea continuă a sectorului. Până la ora actuală și în pofida solicitărilor din partea reprezentanților OSC-urilor adresate Serviciul de Informații și Securitate, nu s-a dezvăluit nici un rezultat al acțiunilor menționate mai sus.

Pe parcursul anilor 2020 - 2021, nu au fost raportate cazuri cu privire la OSC-uri afectate de acuzații că ar avea legături cu extremismul, terorismul, spălarea banilor și corupție. În același timp, cel puțin un OSC (Amnesty International Moldova) a avut conturile bancare blocate în decembrie 2021 pe motiv că nu ar fi prezentat toate documentele privind beneficiarul efectiv, deși toate documentele fuseseră prezentate. Conturile bancare au fost deblocate după sesizarea Băncii Naționale.

Recomandări specifice:

- Serviciul de Informații și Securitate ar trebui să asigure transparența procesului de evaluare și monitorizare a vulnerabilității OSC-urilor privind finanțarea terorismului și să permită OSC-urilor să participe la procesul de identificare a măsurilor de soluționare a problemelor identificate.
- Structurile competente ar trebui să aplice măsuri eficiente de prevenție și protecție în toate situațiile periculoase la care sunt expuse OSC-urile și reprezentanții acestora (interceptări ilegale, atacuri cibernetice, atacuri în mediul online, etc.).
- Parlamentul ar trebui să revizuiască noțiunea de beneficiar efectiv al OSC-urilor, în concordanță cu sensul lexical și cu logica noțiunii prevăzute în Legea cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului.

¹²⁶ Strategia națională de prevenire și combatere a spălării banilor și finanțării terorismului pentru anii 2020–2025, acțiunile 4.2.7 - 4.2.10 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=125264&lang=ro

3.9 Suportul acordat de stat

Scor general pentru domeniu: **4,3** / 7

Legislație: **4,6** / 7

Practică: **3,9** / 7

La capitolul suport acordat din partea statului s-au înregistrat evoluții atât negative, cât și pozitive. Veniturile din mecanismul desemnării procentuale au crescut și au revenit la tendința pre-pandemică. Avocaților, notarilor, executorii judecătorești și mediatorilor li s-a acordat posibilitatea să facă desemnări procentuale. Comisia de certificare, care atribuie statutul de utilitate publică, nu este funcțională de mai bine de un an, iar multe OSC-uri au pierdut beneficiile, deoarece nu și-au putut extinde statutul. A fost adoptat un nou regulament care permite facilități fiscale pentru întreprinderile care angajează persoanele cu dizabilități. Proiectul Regulamentului privind stabilirea unui mecanism unic de finanțare a OSC-urilor de la bugetul de stat (recomandat în rapoartele anterioare) și care a fost elaborat în 2020, este în așteptarea examinării la Guvern, la fel ca și modificările propuse la Legea cu privire la filantropie și sponsorizare.

Standardul I. Există o serie de mecanisme de stat diferite și eficiente pentru sprijinirea financiară și în natură a OSC-urilor

OSC-urile pot beneficia de finanțare din partea statului prin diferite mecanisme¹²⁷ cum ar fi finanțare nerambursabilă, contractare de lucrări și servicii sau prin finanțare cu destinație specială, inclusiv comandă socială, desemnare procentuală, subvenționare directă către OSC-uri¹²⁸. Resurse alocate în acest scop sunt prevăzute în bugetul de stat și în bugetele unităților administrativ-teritoriale. Sprijinul material acordat de stat se realizează în principal prin oferirea gratuită sau în condiții preferențiale ale dreptului de a folosi proprietatea publică¹²⁹.

Un studiu realizat în anul 2020 arată¹³⁰ că 60% din toate organizațiile necomerciale înregistrate prezintă rapoarte financiare, dar numai aproximativ 18% din total au raportat venituri anuale. În 2019, suma totală a veniturilor raportate a fost de aproximativ 182 milioane EUR. Pentru comparație, tot în 2019, sursele alocate de la bugetul de stat pentru OSC-uri au fost de peste 3 milioane EUR¹³¹. În același an,

¹²⁷ Legea bugetului de stat, Legea privind achizițiile publice 131/2015, Legea cu privire la parteneriatul public-privat nr. 179/2008, HG privind aprobarea unor măsuri de susținere a activităților pentru tineret nr. 1213/2010, Regulamentului-cadru privind organizarea și desfășurarea Programului de Granturi pentru organizațiile de tineret și a concursului național/local de proiecte pentru grupurile de inițiativă ale tinerilor, Regulamentului cu privire la modul de finanțare din bugetul de stat a proiectelor culturale desfășurate de asociațiile obștești, aprobat prin HG nr. 834/2014, Ordinul Ministerului Tineretului și Sportului cu privire la aprobarea Regulamentului-cadru privind organizarea și desfășurarea Programului de Granturi pentru organizațiile de tineret și a concursului național/local de proiecte pentru grupurile de inițiativă ale tinerilor, Regulament de organizare și desfășurare a Programului de granturi mici în domeniul îmbătrânirii active.

¹²⁸ Art. 5 (4), Legea cu privire la organizațiile necomerciale 86/2020

¹²⁹ Art. 5 (6), Legea cu privire la organizațiile necomerciale 86/2020

¹³⁰ CRJM, Organizațiile necomerciale din Republica Moldova în cifre, 2020 http://old.crjm.org/wp-content/uploads/2020/11/2020-Doc-analitic-ONC-in-cifre_final.pdf

¹³¹ IVC Moldova „Finanțarea directă a OSC de către stat în Republica Moldova”, 2019 http://ivcmoldova.org/wp-content/uploads/2019/12/PPP_Finanțarea-OSC_Liliana-PALHOVICI.pdf

contribuția OSC-urilor la bugetul de stat, prin achitarea impozitului pe venitul de către persoanele fizice a fost de 99 milioane EUR. Donatorii internaționali rămân, în continuare, principala sursă de venituri pentru OSC-uri, în timp ce suportul din partea statului acoperă doar o mică parte din necesități.

În anul 2021¹³², veniturile OSC-urilor din Moldova, din contul mecanismului de desemnare procentuală, au crescut cu 53%, cu o sumă totală de peste 454 mii EUR alocată pentru 665 de beneficiari¹³³. Pe parcursul anului precedent (2020), veniturile OSC-urilor din contul mecanismului de desemnare procentuală, au scăzut cu 17%, probabil din cauza pandemiei, întrucât contribuabilii nu au putut finaliza procedura. În anul 2021, numărul contribuabililor, care au aplicat mecanismul de desemnare procentuală a fost de 34 805 sau 20% din numărul total al contribuabililor care au depus declarații de venit (32% dintre ei au depus declarații online). În anul 2020, numărul contribuabililor, care au aplicat mecanismul de desemnare procentuală a fost de 28 506 sau 17,5% din numărul total al contribuabililor care au depus declarații de venit. În anul 2021, avocaților, notarilor, executorilor judecătorești și mediatorilor li s-a acordat posibilitatea să facă desemnări procentuale, după ce formularul de declarație pe venit pentru aceste categorii de persoane (DAJ17) a fost modificat și introdus câmpul privind desemnarea celor 2%, la fel ca în formularul standard pentru persoanele fizice (CET18).

Una dintre preocupările ce vizează mecanismul de desemnare este faptul că cea mai mare parte a sumelor alocate (43% pentru perioada 2017-2019¹³⁴) sunt direcționate către OSC-urile care au conexiuni cu instituțiile de stat, cum ar fi Asociația Veteranilor și Pensionarilor MAI, Asociației Veteranilor și Pensionarilor Inspectoratului Fiscal Principal de Stat sau Asociația Procurorilor.

În baza modificărilor¹³⁵ privind antreprenoriatul social și întreprinderea socială, din 2018 OSC-urile pot crea întreprinderi. Antreprenoriatul social este încă subdezvoltat cu doar 4 întreprinderi sociale oficial înregistrate. Modificările necesare ale cadrului de reglementare, propuse¹³⁶ de OSC-uri, nu și-au găsit deocamdată rezolvarea oficială. Singura modificare la nivel legislativ este adoptarea unui nou regulament care permite facilități fiscale pentru întreprinderile care angajează persoanele cu

¹³² <https://sfs.md/ro/stiri/rezultatele-desemnarii-procentuale-pentru-anul-2021>

¹³³ <https://www.asp.gov.md/ro/informatii-utile/lista-beneficiarilor-desemnarii-procentuale>

¹³⁴ CRJM, „Stop cadru: trei ani de implementare a mecanismului 2% în Republica Moldova”, 2020, <http://old.crim.org/wp-content/uploads/2021/02/Trei-ani-de-implementare-a-mecanismului-2-la-suta.pdf-web.pdf>

¹³⁵ Legea privind modificarea și completarea unor acte legislative nr. 223/2017

https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=101472&lang=ro

¹³⁶

http://www.antreprenoriatsocial.md/media/files/Propuneri_Program%20national%20antreprenorat%20social_Nr_9_82_MEI_2020.pdf

http://www.antreprenoriatsocial.md/media/files/Demers_MEI_recomandari_PlanAS_19012021_semnat.pdf

dizabilități¹³⁷. Un alt set de modificări ce vizează antreprenoriatul social a fost înaintat în Parlament¹³⁸. Proiectul Programului Național de Dezvoltare a Antreprenoriatului Social 2021-2025¹³⁹, a fost abandonat de noul Guvern, dar ar putea să fie integrat într-o eventuală strategie națională de dezvoltare economică. Începând cu 2022, antreprenoriatul social va fi susținut prin mentorat și finanțare¹⁴⁰ printr-un program de sprijin guvernamental.

Participarea OSC-urilor la achizițiile publice este împovărătoare, având în vedere motivele descrise în secțiunea 3.2 „Tratament echitabil” din prezentul raport, care dezavantajează OSC-urile în comparație cu entitățile comerciale. Până la ora actuală, există doar trei servicii sociale achiziționate anual de APC de la OSC-uri, toate trei pentru asistență telefonică gratuită (copii¹⁴¹, femei victime ale violenței domestice¹⁴² și persoane cu dizabilități¹⁴³). Există, de asemenea, un exemplu pozitiv la nivel local, Consiliul local Criuleni a încheiat un contract cu echipa mobilă a unui OSC local¹⁴⁴.

Standardul II. Suportul statului pentru OSC-uri este ghidat de criterii și obiective clare, de asemenea, este oferit în baza unei proceduri transparente și competitive.

Sprijinul financiar se oferă în urma unui concurs public. La oferirea sprijinului financiar, autoritățile publice trebuie să se conducă de principiul dialogului, al transparenței, al simplității și clarității procedurilor, al tratamentului egal, al recunoașterii particularităților diferitor categorii de organizații, al eficienței utilizării fondurilor publice și al finanțării multianuale¹⁴⁵. La modul practic, mecanismele și procedurile de distribuire a suportului acordat de stat variază între diferitele autorități. Unele reglementări stabilesc prezența reprezentanților OSC-urilor¹⁴⁶ la selectarea proiectelor, alte reglementări¹⁴⁷ stabilesc principii de transparență, diversitate, responsabilitate și liber acces, însă, nu există un cadru general cu reguli și standarde, care să reglementeze toate procedurile de selectare, monitorizare și evaluare în vederea accesării fondurilor de la stat de către OSC-uri. Un regulament privind mecanismul unic de finanțare a OSC-urilor din partea statului a fost elaborat

¹³⁷ HG pentru aprobarea Regulamentului privind subvenționarea locurilor de muncă

49/2021 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=126874&lang=ro

¹³⁸ Proiectul de inițiativă legislativă privind întreprinderile sociale <https://alaiba.md/wp-content/uploads/2021/04/Proiect-de-lege-l%C8%82ntreprinderi-Sociale.pdf>

¹³⁹ <https://cancelaria.gov.md/ro/content/pentru-aprobarea-programului-national-de-dezvoltare-antreprenoriatului-social-2021-2025>

¹⁴⁰ <https://www.odimm.md/ro/presa/comunicate-de-presa/4979-antreprenoriatul-social-in-republica-moldova-va-fi-sustinut-printr-un-program-de-suport>

¹⁴¹ Asistență telefonică gratuită pentru copii. 116 111, care este prestat de AO „CNFACEM”

¹⁴² Linia telefonică pentru femei victime ale violenței în familie, care este prestată de Centrul „La Strada”

¹⁴³ Serviciul de asistență telefonică gratuită pentru persoane cu dizabilități, prestat de AO Keystone Moldova

¹⁴⁴ <https://fcps.md/en/serviciul-echipa-mobila-a-pornit-din-septembrie-cu-noi-beneficiari/>

¹⁴⁵ Art. 5 (5) și (7), Legea cu privire la organizațiile necomerciale 86/2020

¹⁴⁶ Regulamentul cu privire la modul de finanțare din bugetul de stat a proiectelor culturale desfășurate de organizațiile necomerciale HG 503/2019 https://mecc.gov.md/sites/default/files/regulament_proiecte_culturale_2021_3.pdf

¹⁴⁷ Ordinul Ministerului Tineretului și Sportului cu privire la aprobarea Regulamentului-cadru privind organizarea și desfășurarea Programului de Granturi pentru organizațiile de tineret și a concursului național/local de proiecte pentru grupurile de inițiativă ale tinerilor nr. 165/2017, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=109593&lang=ro

de Cancelaria de Stat în colaborare cu societatea civilă și supus dezbaterilor în 2020¹⁴⁸. Documentul, însă, este încă în așteptare și este planificat¹⁴⁹ pentru aprobare în iunie 2022.

Nu există nici o dovadă precum că suportul acordat din partea statului este utilizat pentru a interveni în activitățile OSC-urilor sau pentru a le submina independența. Informațiile ce vizează finanțarea acordată și beneficiarii sunt publicate pe pagina web a autorităților care acordă finanțarea.¹⁵⁰

Standardul III. OSC-urile beneficiază de un mediu fiscal favorabil.

OSC-urile achită impozitul pe venit, contribuții sociale și medicale pentru angajați, dar sunt scutite de impozite, inclusiv pentru activitățile comerciale desfășurate în conformitate cu scopurile statutare¹⁵¹. OSC-urile beneficiază de scutire TVA și facilități vamale pentru proiectele care cad sub incidența tratatelor internaționale¹⁵². În 2021, au fost înregistrate peste 300 de proiecte¹⁵³ care au beneficiat de aceste facilități, majoritatea dintre care au fost implementate de către OSC-uri. Dacă pe parcursul unui an de zile, un OSC comercializează servicii în sumă mai mare de 60 mii EUR, trebuie să achite TVA.

OSC-urilor li se atribuie statutul de utilitate publică de către Comisia de Certificare¹⁵⁴ pentru o perioadă de cinci ani¹⁵⁵, în baza unei proceduri clare¹⁵⁶. Începând cu anul 2020, Comisia de Certificare este o subdiviziune a ASP, după ce a fost transferată din subordinea MJ. Mandatele membrilor Comisiei de Certificare¹⁵⁷ au expirat în 2020 și, începând cu data de 26 mai 2020¹⁵⁸, nu a fost emisă nicio hotărâre cu privire la statutul de utilitate publică. În rezultat, multe OSC-uri ale căror statut a expirat, nu și l-au putut reînnoi, iar beneficiile au fost pierdute. Statutul este deosebit de util pentru asociațiile locale și sportive, iar beneficiile presupun facilitățile fiscale, utilizarea gratuită sau preferențială a proprietății publice, finanțare nerambursabilă, contractarea lucrătorilor și serviciilor, inclusiv sociale. Ultima listă oficială actualizată¹⁵⁹ a beneficiarilor care au obținut statut de utilitate publică include 99 de OSC-uri, statutul a 34 dintre ele a expirat în 2020, iar pentru altele 39 - în 2021. În

¹⁴⁸ <http://particip.gov.md/proiectview.php?l=ro&idd=7781>

¹⁴⁹ https://particip.gov.md/ro/download_attachment/15127

¹⁵⁰ <https://mecc.gov.md/ro/content/programul-de-granturi-pentru-organizatiile-de-tineret>

¹⁵¹ Art. 52 „Organizațiile necomerciale”, Codul fiscal al Republicii Moldova

¹⁵² HG cu privire la modul de aplicare a facilităților fiscale și vamale aferente realizării proiectelor de asistență tehnică și investițională în derulare, care cad sub incidența tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte 246/2010 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110454&lang=ro

¹⁵³ https://www.legis.md/UserFiles/Image/RO/2021/mo209-210md/246_an_1.doc

¹⁵⁴ <http://www.justice.gov.md/map.php?l=ro&idc=676>

¹⁵⁵ Art. 22 (2), Legea cu privire la organizațiile necomerciale 86/2020

¹⁵⁶ Capitolul V „Statutul de utilitate publică”, Legea cu privire la organizațiile necomerciale 86/2020

¹⁵⁷ Regulamentului privind organizarea și funcționarea Comisiei de Certificare și a modelului Certificatului de utilitate publică https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=48138&lang=ro

¹⁵⁸ http://www.justice.gov.md/public/files/dir_prof_si_serv_jurid/edina_Comisiei_de_Certificare_07.08.20.pdf

¹⁵⁹ http://www.justice.gov.md/public/files/dir_prof_si_serv_jurid/decizii_2020/Lista_AO_actualizata_01.06.2020.pdf

2021, a fost elaborat un nou proiect de Regulamentului privind organizarea și funcționarea Comisiei de Certificare¹⁶⁰.

Standardul IV. Întreprinderile și persoanele fizice beneficiază de facilități fiscale pentru donațiile lor către OSC-uri.

Companiile care oferă donații OSC-urilor beneficiază oficial de facilități fiscale. Începând cu anul 2016, după ce a intrat în vigoare Legea desemnării procentuale, persoanele fizice nu beneficiază de facilități fiscale pentru donații. În practică, Legea cu privire la filantropie și sponsorizare¹⁶¹ nu este favorabilă pentru încurajarea entităților comerciale să se angajeze în activități filantropice. Pe parcursul unui an fiscal, contribuabilii au dreptul de a face donații fiscal deductibile (monetare și ne monetare) cu scop filantropic și de sponsorizare, însă, valoarea acestora nu poate să depășească 5% din venitul lor impozabil. Pragul de deductibilitate nu oferă beneficii efective¹⁶², iar condițiile legale nu încurajează activitatea filantropică. Deficiențele legislative sunt abordate în cadrul unui proiect elaborat de Platforma pentru Promovarea și Dezvoltarea Filantropiei¹⁶³ și care este, la ora actuală, în proces de examinare la Ministerul Justiției. Modificările abordează un număr mare de aspecte printre care, diferența dintre filantropie și sponsorizare, standardele contractuale, mecanismele de acordare a beneficiilor fiscale și de raportare, dreptul persoanelor fizice la deductibilitate fiscală.

Standardul V. Legislația și politicile stimulează voluntariatul

Statutul voluntarilor și al voluntariatului este definit într-o Lege specială a voluntariatului¹⁶⁴. Legea și cadrul de reglementare¹⁶⁵ prevăd activitatea de voluntariat în organizațiile care au statut de instituție gazdă. OSC-urile pot deveni instituții gazdă după ce obțin certificatul special eliberat de Comisia de Certificare¹⁶⁶. În prezent, Comisia de Certificare se află în subordinea Ministerului Educației, dar există discuții ce vizează transferarea instituției sub jurisdicția unei altei instituții, având în vedere faptul că voluntariatul nu include doar tinerii. În octombrie 2021, erau înregistrate 90 de instituții-gazdă, dintre care 54 de OSC-uri¹⁶⁷. Pentru comparație, la începutul anului

¹⁶⁰

https://justice.gov.md/public/files/transparenta_in_procesul_decizional/proiecte_spre_examinare/2021/Proiect_HG.pdf

¹⁶¹ Legea cu privire la filantropie și sponsorizare 1420/2002

https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=108161&lang=ro

¹⁶² Expert Grup, „Mecanisme fiscale de stimulare a filantropiei”, 2011, https://www.expert-grup.org/media/k2/attachments/Mecanisme_fiscale_de_stimulare_a_filantropiei.pdf

¹⁶³ <https://www.facebook.com/filantropie.md/>

¹⁶⁴ Legea voluntariatului 121/2010 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=18722&lang=ro#

¹⁶⁵ Regulamentul privind implementarea Legii voluntariatului https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=18722&lang=ro#

¹⁶⁶ Regulamentul Comisiei de certificare a instituțiilor gazdă, <https://mecc.gov.md/ro/content/voluntariat>, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=126377&lang=ro#

¹⁶⁷

https://mecc.gov.md/sites/default/files/registru_national_de_evidenta_al_institutiilor_gazda_a_activitatii_de_voluntariat_13.pdf

2019, circa 100 de OSC-uri aveau acest certificat. Pandemia de COVID-19 a afectat semnificativ opțiunile OSC-urilor de a implica voluntari în activități offline, respectiv, activitățile lor de voluntariat au fost reduse în această perioadă.

Instituția gazdă poate angaja voluntari cu sau fără contract (pentru mai puțin de 20 de ore pe lună) și trebuie, de asemenea, să elaboreze un program de voluntariat de 3 ani, să mențină registre și să ofere carnete de voluntari. Începând cu anul 2019, instituțiile gazdă prezintă și rapoarte anuale de activitate Comisiei de Certificare. Unele OSC-uri au reclamat birocrație excesivă în procedura de angajare a voluntarilor și lipsa programelor de suport pentru voluntari, fapt pentru care OSC-urile sunt impuse să suporte costuri operaționale importante.

Politicile și măsurile de stimulare ale voluntariatului¹⁶⁸ oferă unele stimulente: experiența de voluntariat să fie considerată experiență de muncă la angajare, oferă avantaje la înmatricularea în instituțiile de învățământ superior, oferirea de burse sau cazarea în cămine studentești, studii transferabile pentru stagiile de practică în domenii de utilitate publică conexe profilului și specialității de studiu a voluntarului. APL-urile pot acorda instituțiilor gazdă scutiri și înlesniri la plata taxelor locale¹⁶⁹. Cu toate acestea, la modul practic, instituțiile responsabile oferă puține avantaje sau chiar deloc, iar importanța cadrului de voluntariat dispare treptat. Experiența voluntarilor este un avantaj recunoscut, în special, peste hotare. Voluntariatul internațional este definit și reglementat în lege¹⁷⁰. OSC-urile pot angaja voluntari străini și pot trimite voluntari peste hotare.

Guvernul¹⁷¹ preconizează să înființeze Centrul Național de Voluntariat¹⁷² (planificat încă din 2018) pentru implementarea politicilor de dezvoltare a sectorului de voluntariat și cetățenie activă.

Recomandări specifice:

- Guvernul ar trebui să adopte Regulamentul pentru mecanismul unic de finanțare directă a OSC-urilor de către stat (care ar trebui să prevadă criterii clare și o procedură unificată, implicarea reprezentanților OSC-urilor la stabilirea priorităților de finanțare și selectarea, monitorizarea și evaluarea programelor de finanțare (cu respectarea principiilor transparenței, accesului egal la resurse și responsabilității).
- Guvernul ar trebui să adopte modificările înaintate de OSC-uri în ceea ce privește cadrul de reglementare privind antreprenoriatul social pentru a impulsiona dezvoltarea acestui instrument.
- Guvernul ar trebui să înființeze Centrul Național de Voluntariat în calitate de instituție responsabilă de implementarea politicilor de dezvoltare a sectorului de voluntariat și cetățenie activă.

¹⁶⁸ Capitolul IV „Politici și măsuri de stimulare a voluntariatului”, Legea Voluntariatului nr. 121/2010

¹⁶⁹ Art. 16, Legea voluntariatului nr. 121/2010

¹⁷⁰ Art. 2 și art. 17 „Voluntariatul internațional”, Legea voluntariatului 121/2010

¹⁷¹ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122446&lang=ro

¹⁷² Documente incluse în punctele 3.1.1.1 și 3.2.1.2 ale Planului de acțiuni pentru implementarea SDSC

- Guvernul ar trebui să dezvolte un program și un fond național pentru a sprijini voluntariatul.
- ASP ar trebui să întreprindă acțiuni urgente pentru deblocarea activității Comisiei de Certificare pentru statutul de utilitate publică.
- Creșterea sprijinului financiar de la bugetul de stat și dezvoltarea mecanismelor naționale de sprijinire a OSC-urilor din partea APC-urilor și APL-urilor în baza celor mai bune practici naționale și internaționale, inclusiv prin contracte multianuale bazate pe alocarea constantă de fonduri către bugetele APL-urilor.
- Serviciul Fiscal de Stat și alte instituții guvernamentale responsabile ar trebui să faciliteze informarea populației despre mecanismul de desemnare procentuală și să sporească popularizarea procedurilor și a rezultatelor în ceea ce privește toate aspectele mecanismului.

3.10 Cooperarea Stat-OSC

Scor general pentru domeniu: **4,0 / 7**

Legislație: **4,2 / 7**

Practică: **3,7 / 7**

Situația în domeniul cooperării Stat-OSC s-a înrăutățit. Motivul principal constă în expirarea Strategiei de dezvoltare a societății civile 2018-2020 (SDSC) și lipsa unui nou document de politică privind dezvoltarea OSC-urilor. Implementarea SDSC s-a încheiat în 2020, cu o rată de implementare de 50%. Un nou document strategic pentru susținerea dezvoltării OSC-urilor nu a fost inițiat. Cooperarea instituționalizată între stat și OSC-uri aproape că nu există și se rezumă, în mare parte, la consultări în procesul de luare a deciziilor. Punctul focal al relațiilor cu societatea civilă din Cancelaria de Stat nu este vizibil și nu este susținut de instrumente de comunicare adecvate.

Standard I. Politicile statului facilitează cooperarea cu OSC-urile și promovează dezvoltarea acestora.

Strategia de dezvoltare a societății civile 2018-2020¹⁷³ (SDSC) este ultimul document de politici implementat în ceea ce privește dezvoltarea OSC-urilor și cooperarea cu instituțiile statului. Deși a fost elaborat într-o manieră participativă de Parlament în anul 2017, având contribuția OSC-urilor, Guvernului, dar și sprijinul partenerilor de dezvoltare, documentul a fost deficitar în ceea ce privește implementarea și monitorizarea. Potrivit raportului de autoevaluare¹⁷⁴, doar 50% din activitățile planificate au reușit să fie implementate. Strategia a inclus trei domenii/obiective de intervenție, toate cu rate comparabile de implementare: (i) *Consolidarea cadrului*

¹⁷³ Legea privind aprobarea Strategiei de dezvoltare a societății civile pentru perioada 2018–2020 nr. 51/2018 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105436&lang=ro

¹⁷⁴ Cancelaria de Stat, „Raport privind implementarea Strategiei de dezvoltare a societății civile pentru perioada 2018–2020”, 2021 https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/raport_strategie_dsc_2018-2020_iii_anexe.pdf

normativ și a celui instituțional privind participarea societății civile la elaborarea și monitorizarea implementării politicilor publice (56,5%), (ii) Promovarea și consolidarea sustenabilității financiare a societății civile (47,5%) și (iii) Dezvoltarea spiritului civic activ și a voluntariatului (50%).

Strategia includea un plan de acțiuni cu subiecți responsabili și termene limită.

Monitorizarea continuă planificată a strategiei a fost deficitară, deoarece Comitetul de Monitorizare a Strategiei (câte 3 reprezentanți din partea: OSC-urilor, Guvern, Parlament, donatori) nu a fost instituit. Celelalte constrângeri ale procesului de monitorizare vizează contribuția redusă la monitorizare și evaluare a OSC-urilor și eșecul de monitorizare a acțiunilor Parlamentului. Principalul responsabil pentru implementarea Strategiei a fost Guvernul, reprezentat de Cancelaria de Stat, căruia i-a lipsit asumarea Strategiei. Instabilitatea politică care a urmat în următorii ani a influențat negativ supravegherea implementării Strategiei de către Cancelaria de Stat.

Elaborarea unui nou document încă nici nu a început și există discuții în ceea ce privește necesitatea elaborării unui cadru nou sau finalizarea implementării celui precedent.

Standardul II. Statul aplică mecanisme speciale pentru sprijinirea cooperării cu OSC-urile.

Cooperarea între instituțiile statului și OSC-uri este permisă din punct de vedere legal prin diverse mecanisme. Legea privind transparența în procesul decizional¹⁷⁵ oferă instituțiilor publice un cadru care le permite crearea unor grupuri de lucru temporare cu participarea OSC-urilor, necesare pentru elaborarea sau consultarea politicilor publice. De asemenea, există structuri comune pentru monitorizarea politicilor specifice (cum a fost Comitetul de Monitorizare al SDSC) sau chiar structuri permanente pentru domenii specifice (cum ar fi Consiliul Național pentru Protecția Drepturilor Copilului¹⁷⁶, Comitetului național pentru combaterea traficului de ființe umane¹⁷⁷), care au fost înființate în baza unor hotărâri de Guvern.

Concepția privind cooperarea dintre parlament și societatea civilă din 2005¹⁷⁸ prevede organizarea unei conferințe anuale ca formă de cooperare (p. 3.5 e), convocată de către președintele parlamentului. Conferința anuală este un instrument pentru un dialog permanent pentru a evalua gradul de cooperare și pentru a decide asupra unor noi direcții de cooperare între Parlament și OSC. Din 2005 până în 2016, au fost organizate șase astfel de conferințe anuale. Din august 2016, nu a fost organizată nici o conferință anuală între Parlament și societatea civilă.

¹⁷⁵ Legea privind transparența în procesul decizional nr. 239/2008

¹⁷⁶ <https://cnpdc.gov.md/ro/advanced-page-type/membrii-consiliului>

¹⁷⁷ <http://antitrafic.gov.md/>

¹⁷⁸ Hotărârea Parlamentului pentru aprobarea Concepției privind cooperarea dintre Parlament și societatea civilă nr. 373 /29.12.2005, <http://www.legis.md/cautare/rezultate/20911>

Formatul de colaborare în cadrul Consiliului Național pentru Participare s-a încheiat în 2019. Nu a existat un interes deosebit din partea OSC-urilor de a-l reactiva, deoarece mulți au perceput această structură ca pe un instrument de legitimare a acțiunilor Guvernului. La nivel regional există câteva Consilii Raionale pentru Participare funcționale¹⁷⁹ care au stabilit o cooperare constantă¹⁸⁰ cu APL. Aceste Consilii de Participare pot fi considerate o bună practică, deoarece, periodic, recomandările lor sunt luate în considerare de către Consiliile Raionale.

O structură specială în contextul cooperării cu OSC-urile este Direcția Coordonare în Domeniul Drepturilor Omului și Dialog Social (fosta Direcție a Secretariatelor Permanente), parte a Cancelariei de Stat, care are și un punct focal pentru relațiile cu OSC-urile (instituit în 2019). Acest punct focal nu este susținut de instrucțiuni specifice, care ar oferi instrumente și metode aplicabile în relațiile cu OSC-urile. Activitatea acestei structuri s-a desfășurat, în principal, în regim online, iar în această perioadă, au avut loc doar câteva întâlniri offline. Direcția în sine se face puțin remarcată și este prea puțin implicată direct în activități cu OSC-urile.

Platforma Consultativă¹⁸¹ cu reprezentanți ai OSC, care a fost înființată de Parlament, nu este funcțională și nici nu a fost din ziua ședinței de constituire - 10.12.2019. O altă structură creată sub egida Președinției Republicii Moldova, Consiliul Societății Civile¹⁸² a încetat să mai existe în 2020, după câțiva ani de inactivitate.

De asemenea, OSC-urile se asociază în platforme și rețele naționale independente și voluntare, care se pot angaja în relații de cooperare cu instituțiile statului, iar rezultatele sunt variabile. Consiliului Național al ONG¹⁸³ o structură reprezentativă angajată în dialoguri ce vizează subiectele referitoare la mediul favorabil al OSC-urilor, precum voluntariatul sau antreprenoriatul social. Mai exact, a făcut apel pentru deblocarea activității Comisiei privind atribuirea statutului de utilitate publică și s-a angajat într-o cercetare ce vizează utilizarea surselor alocate prin intermediul mecanismului de desemnare procentuală de către cei mai mari beneficiari. Platforma Națională din Moldova Forumul Societății Civile al Parteneriatului Estic¹⁸⁴, care sprijină integrarea europeană, servește în calitate de platformă consultativă, a difuzat declarații publice comune pe diferite subiecte și, de asemenea, a oferit, în iulie 2021, o listă de priorități de politici¹⁸⁵ noului Guvern. Un alt tip de platforme sunt cele cu mandat restrâns, de exemplu Platforma pentru Promovarea și Dezvoltarea Filantropiei¹⁸⁶, care a elaborat proiectul setului de modificări la Legea cu privire la

¹⁷⁹ <http://euparticip.md/>, <https://www.facebook.com/CRCauseni>, <https://crp-cahul.md/>

¹⁸⁰ Art. 43 (1), lit t), Legea privind administrația publică locală 436/2006

¹⁸¹ <http://parlament.md/Actualitate/Comunicatedepresa/tabid/90/ContentId/5692/language/en-US/Default.aspx>

¹⁸² <https://presedinte.md/rom/componenta>

¹⁸³ <https://www.consiliuong.md/prezentarea-general/>

¹⁸⁴ <https://www.eap-csf.md/>

¹⁸⁵ <https://www.eap-csf.md/prioritati-de-politici-pentru-noul-guvern/>

¹⁸⁶ <https://www.facebook.com/filantropie.md>

filantropie împreună cu Ministerul Justiției. În aceste cazuri, mecanismul de cooperare este mai degrabă reactiv din partea instituțiilor statului.

Recomandări specifice:

- Guvernul și Parlamentul ar trebui să adopte un nou document strategic privind dezvoltarea societății civile, care ar trebui, de asemenea, să includă și acțiunile nerealizate din strategia anterioară (Strategia de dezvoltare a societății civile 2018 - 2020). Ar trebui să fie alocate resurse financiare pentru asigurarea implementării tuturor acțiunilor incluse. Cancelaria de Stat ar trebui să-și asume responsabilitatea pentru elaborarea și implementarea noii strategii.
- Guvernul ar trebui să adopte proceduri instituționale de colaborare directă și deschisă între Direcția coordonare în domeniul drepturilor omului și dialog social a Cancelariei de Stat și OSC-uri.
- Guvernul ar trebui să adopte instrucțiuni specifice pentru optimizarea activității punctului focal în relațiile cu OSC-urile.
- Consiliile raionale ar trebui să reproducă experiența pozitivă a consiliilor raionale pentru participare din Soroca, Cahul și Căușeni.
- Guvernul ar trebui să elaboreze un mecanism-cadru de cooperare între OSC-uri pe de o parte și APC-uri și APL-uri de nivel 1 și 2, pe de altă parte, pentru a asigura reprezentativitatea, implicarea și dezvoltarea OSC-urilor locale.

3.11 Drepturile digitale

Scor general pentru domeniu: **4,1 / 7**

Legislație: **4,3 / 7**

Practică: **3,9 / 7**

Există acces larg și accesibil la internet în toată țara, permițând astfel o activitate online în creștere. Statul nu a reglementat explicit drepturile digitale. Tehnologiile digitale sunt dezvoltate în lipsa unor mecanisme care să asigure respectarea drepturilor omului. Există câteva inițiative modeste cu scopul de a elimina lacunele la nivel digital.

Standardul I. Drepturile digitale sunt protejate, iar tehnologiile digitale sunt conforme cu standardele privind drepturile omului.

Condiția prealabilă pentru drepturile digitale este accesibilitatea la internet global¹⁸⁷, care nu este restricționat din punct de vedere legal în Republica Moldova, însă, este limitat din cauza posibilităților infrastructurii tehnologice și abilităților digitale limitate ale populației. Protecția exercitării drepturilor online nu constituie subiectul unei legislații speciale, ci mai degrabă a unei legislații generaliste sau nu este

¹⁸⁷ Legea comunicațiilor electronice 241/2007 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=125279&lang=ro#

reglementat de nici o lege în general. Limitările drepturilor digitale ar putea apărea din lacunele legislației, care nu este concepută, în mod expres, pentru mediul online.

Există mai multe instrumente legale și administrative menite să protejeze unele aspecte din mediul online (cum ar fi Convenția privind criminalitatea informatică, ratificată în 2009, Legea privind prevenirea și combaterea criminalității informatice 20/2009, Legea privind protecția datelor cu caracter personal 133/2011), autorități de reglementare (cum ar fi Agenția Națională pentru Reglementare în Comunicații Electronice și Tehnologia Informației, Centrului Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal) și organe de drept specializate (cum ar fi Direcția pentru combaterea crimelor informatice, care face parte din cadrul Inspectoratului Național de Investigații).

Cel mai recent document strategic care vizează domeniul digital este Strategia Moldova Digitală 2020¹⁸⁸, care a fost implementată și care s-a concentrat pe (i) extinderea accesului și conectivității cu promovarea concurenței rețelelor și serviciilor de acces în bandă largă, (ii) stimularea creării/dezvoltării de conținut digital și servicii electronice, (III) consolidarea alfabetizării și competențelor digitale pentru a permite inovarea și a stimula utilizarea, (IV) optimizarea securității și gradului de încredere în spațiul digital. Politicile digitale sunt coordonate de un viceprim-ministru pentru digitalizare, care nu dispune și de o structură administrativă de sprijin. Dezvoltarea tehnologică în spațiul public este gestionată de Agenția de Guvernare Electronică (AGE)¹⁸⁹, care nu este un factor de decizie și se concentrează, în mod special, pe dezvoltarea serviciilor electronice ca o completare la serviciile publice convenționale. Tehnologiile digitale din țară sunt dezvoltate sub influența cererii și posibilităților sociale și economice, fără criterii specifice ajustate la standardele drepturilor omului. Nu sunt disponibile informații cu privire la utilizarea tehnologiilor de inteligență artificială (IA) în domenii publice specifice. OSC-urile au început să studieze efectele tehnologiilor IA și să ofere opțiuni de politică¹⁹⁰, dar problema necesită mai multă atenție și analiză suplimentară.

În 2016, Parlamentul a adoptat în primă lectură un proiect de lege¹⁹¹ (numită Legea „Big Brother”), care avea drept scop combaterea pornografiei infantile și a terorismului, dar includea și prevederi care permiteau organelor de anchetă să cenzureze internetul (să blocheze pagini web, să urmărească e-mailurile personale, să citească mesajele private postate pe rețelele sociale). În urma unei reacții prompte a OSC-urilor și a

¹⁸⁸ https://mei.gov.md/sites/default/files/raport_de_evaluare_moldova_digitala_2020.semnat.pdf

¹⁸⁹ <https://egov.md/en/about>

¹⁹⁰ CRJM „Inteligența artificială și rolul actorilor societății civile — cazul Republicii Moldova”, 2021.

http://old.crjm.org/wp-content/uploads/2021/08/CRJM-study_Moldova_Digital-Literacy-Program-ENG-fin.pdf

¹⁹¹ Proiectul de lege 161/2016 <http://media-azi.md/ro/taxonomy/term/793>

avizelor negative din partea Comisiei de la Veneția¹⁹² și OSCE, proiectul a fost abandonat. Cu toate acestea, sub paravanul luptei împotriva pornografiei infantile, forțele de ordine au la dispoziție un mecanism (hardware și software) care le permite să monitorizeze datele furnizorilor și să blocheze orice pagină web. Nu există o practică larg răspândită de a bloca site-uri web sau de a elimina conținut (cu excepția Serviciului de Informații și Securitate care a blocat în 2020 și 2021 peste 60 de pagini web pentru promovarea presupusului conținut fals referitor la Covid-19 sau la starea de urgență în energetică). Singurele cazuri înregistrate de perturbare intenționată a semnalului mobil, sistare sau încetinire a internetului în țară au fost înregistrate în aprilie 2009, în timpul protestelor antiguvernamentale.

Standardul II. Statul creează condiții pentru ca oricine să beneficieze de drepturi digitale

Nu există nici o prevedere legală care să sprijine garanțiile pentru internet deschis, disponibil și accesibil. Cu toate acestea, internetul este accesibil pe rețelele mobile și fixe în 98% din localitățile țării. În 2020, ponderea abonamentelor active la bandă largă mobilă era de 58,8 la 100 de locuitori și de 17,8 la 100 de locuitori pentru abonamentele la bandă largă fixă. 99,9% din populație are acoperirea rețelei mobile 3G și 98% de rețele mobile 4G/LTE. Accesul la domiciliu la internet în bandă largă de mare viteză este încă o provocare¹⁹³.

Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova 2030”, elaborată cu aportul OSC-urilor, stabilește conectivitatea ca un factor important pentru dezvoltarea țării. Confirmă necesitatea promovării tehnologiei 5G la accesibilitate de mare viteză la peste 100 Mbps pentru orice gospodărie în perspectiva dezvoltării „Internetului Obiectelor”, digitalizării industriei, tehnologiei cloud.¹⁹⁴ Există deja servicii online avansate, care se extind în asemenea domenii precum înregistrarea afacerilor și serviciile legate de procedurile judiciare. Posibilitatea utilizării semnăturii digitale este accesibilă tuturor. OSC-urile beneficiază de unele servicii disponibile, inclusiv raportarea financiară online.

AGE are o agendă de digitalizare, care vizează schimbarea modelului de furnizare a serviciilor, pentru a se asigura că serviciile sunt accesibile tuturor cetățenilor, atât celor din țară, cât și celor din străinătate. Din această perspectivă, sunt efectuate

¹⁹² Avizul comun al Comisiei de la Veneția și al Direcției Generale Drepturile Omului și Statul de Drept (DGI) a Consiliului Europei pe marginea proiectului de Lege nr. 161 pentru modificarea și completarea legislației moldovenești în domeniul criminalității cibernetice [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2016\)039-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2016)039-e)

¹⁹³ PNUD Moldova, Transformarea digitală a Moldovei, 2021, <https://www.md.undp.org/content/dam/moldova/docs/Digital-MOLDOVA%20ENG.pdf>

¹⁹⁴ Strategia națională de dezvoltare „Moldova 2030”, HG 377/2020 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=121920&lang=ro https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/intr40_12_0.pdf

cursuri de instruire¹⁹⁵ și campanii de informare¹⁹⁶ care vizează decalajul digital, dar acoperirea este limitată la câteva sute de beneficiari pe an. Aceste eforturi valorifică, de asemenea, o rețea de biblioteci publice, care au fost echipate iar angajații - instruiți¹⁹⁷, pentru a facilita accesul la internet și tehnologii pentru persoanele în vârstă și mai puțin alfabetizate digital, inclusiv în zonele rurale.

Conștientizarea publicului cu privire la drepturile digitale aproape că lipsește cu desăvârșire. IA și învățarea automată nu este un subiect de interes pentru dezbatere publică și nici măcar nu se regăsește pe agenda publică sau politică. Cu toate acestea, instituțiile publice folosesc mai multe tehnologii, cum ar fi Sistemul de recunoaștere facială în timpul controlului vamal, sisteme de monitorizare a traficului, de asemenea, se pot folosi tehnologii mai avansate de monitorizare și supraveghere, inclusiv învățarea automată. Cu toate acestea, nu există un mecanism de supraveghere și soluționare împotriva încălcărilor drepturilor digitale, iar orice suspiciune de încălcare nu poate fi supusă decât mecanismelor legale tradiționale.

Lipsa alfabetizării digitale în rândul judecătorilor, procurorilor și avocaților va afecta potențial calitatea interpretării și deciziilor legate de încălcările în mediul online.

Recomandări specifice:

- Sistemul judecătoresc ar trebui să promoveze alfabetizarea digitală în rândul judecătorilor, procurorilor și avocaților.
- Instituțiile publice ar trebui să dezvolte o platformă națională informală pentru dialog deschis (instituții guvernamentale, sectorul comercial și OSC-uri) cu scopul de a transfera experiențe și competențe în domeniul drepturilor digitale.
- Guvernul ar trebui să dezvolte capacități de elaborare a politicilor, care să fie în responsabilitatea viceprim-ministrului pentru digitalizare și care să integreze abordarea bazată pe drepturile omului.
- Guvernul ar trebui să implementeze un program național de dezvoltare uniformă a competențelor digitale pentru creșterea nivelului de alfabetizare digitală în întreaga țară.
- Politicile publice pentru dezvoltarea tehnologiilor digitale ar trebui să includă perspectiva drepturilor omului.
- OSC-urile ar trebui să adopte o poziție proactivă în dezvoltarea drepturilor digitale.

¹⁹⁵ „Servicii electronice pe înțelesul tuturor” sesiune de informare pentru bibliotecile din toată țară <https://www.egov.md/ro/communication/news/bibliotecarii-din-toata-tara-utilizatori-si-promotori-activi-ai-serviciilor>

¹⁹⁶ Campania de informare publică și alfabetizare digitală intitulată „e-Guvernare pentru toți și fiecare” <https://www.egov.md/ro/communication/news/final-de-campanie-de-alfabetizare-cu-rezultate-asteptate>, E-ambasadori pentru consolidarea și optimizarea cunoștințelor despre e-guvernare <https://www.egov.md/ro/communication/news/reteaua-de-e-ambasadori-se-extinde>

¹⁹⁷ <https://novateca.md/en/about>

IV. PRIORITĂȚI-CHEIE

Mediul de activitate al OSC-urilor din Republica Moldova nu s-a schimbat semnificativ în perioada septembrie 2020 - 2021. Majoritatea domeniilor au înregistrat schimbări neesențiale sau chiar deloc. Sunt câteva domenii în care s-a confirmat o ușoară îmbunătățire: Libertatea de asociere, Participarea la procesul de luare a deciziilor și Suportul acordat de stat, iar în domeniul Libertatea de întrunire a avut loc o îmbunătățire semnificativă – dar care reprezintă în esență revenirea la reglementări aproape de normale, prepandemice.

Principalele realizări pentru perioada respectivă includ adoptarea câtorva acte legislative cum ar fi Legea cu privire la grupurile de acțiune locală și Regulamentul privind subvenționarea locurilor de muncă 49/2021 (angajarea persoanelor cu dizabilități în antreprenoriatul social), o creștere a direcționărilor procentuale și o schimbare de atitudine la nivel de Parlament și Guvern în ceea ce privește cooperarea cu OSC-urile.

Majoritatea problemelor existente au fost semnalate anterior, iar acestea includ deficiențe la înregistrarea și evidența OSC-urilor, accesul la informație și transparența în procesul de luare a deciziilor, lipsa unor modelelor generalizate și regulilor pentru bugetul de stat la nivel local și central, problemele ce țin de confidențialitatea activiștilor și lipsa unei perspective clare pentru drepturile digitale.

Există mai multe procese care au fost inițiate în conformitate cu recomandările anterioare (modificări legislative ce vizează problemele abordate și care se află în așteptare la Guvern și Parlament, a fost inițiat un proiect ce prevede reproiectarea registrului entităților juridice), dar niciunul dintre aceste procese nu a fost definitivat în perioada respectivă.

Priorități pentru dezvoltarea mediului OSC-urilor în Republica Moldova:

1. Guvernul și Parlamentul ar trebui să adopte un nou document strategic privind dezvoltarea societății civile, care ar trebui, de asemenea, să includă și acțiunile nerealizate din strategia anterioară (Strategia de dezvoltare a societății civile 2018 - 2020). Ar trebui să fie alocate resurse financiare pentru asigurarea implementării tuturor acțiunilor incluse. Cancelaria de Stat ar trebui să-și asume responsabilitatea pentru elaborarea și implementarea noii strategii.
2. ASP ar trebui să elimine toate practicile care contravin Legii cu privire la organizațiile necomerciale în contextul procedurii de înregistrare a OSC-urilor și să elaboreze un Registru de stat al persoanelor juridice modern și interconectat, care să integreze OSC-urile și care să simplifice procedura de

înregistrare. De asemenea, Registrul ar trebui să ofere posibilitatea de integrare cu o procedură de înregistrare online a OSC-urilor.

3. Ajustarea cadrului legal ce vizează achizițiile publice cu un mecanism juridic de contractare socială, care să includă instrucțiuni și pachet standard de acte model și consolidarea cunoștințelor în instituțiile publice în baza acestui mecanism.
4. Instituțiile publice ar trebui să îmbunătățească gradul de transparență și participare la procesul decizional, prin dezvoltarea unei platforme online unice, care să includă informații actualizate privind inițiativele legale la toate etapele și toate modificările - de la înaintare până la adoptare.
5. Administrația publică locală și forțele de ordine ar trebui să adopte proceduri standard de operare nonviolente și neinvazive, care să fie bazate pe respectarea drepturilor omului, inclusiv în cazul întrunirilor critice și antiguvernamentale.
6. SIS ar trebui să asigure transparența procesului de evaluare și monitorizare a vulnerabilității OSC-urilor privind finanțarea terorismului și să includă OSC-uri în procesul de identificare a soluțiilor la riscurile identificate.
7. Guvernul ar trebui să adopte Regulamentul pentru mecanismul unic de finanțare a OSC-urilor de către stat (care ar trebui să prevadă condiții și proceduri uniforme pentru finanțarea directă a OSC-urilor de către stat și care ar trebui să promoveze implicarea reprezentanților OSC-urilor la stabilirea priorităților de finanțare și selectarea, monitorizarea și evaluarea programelor de finanțare (cu respectarea principiilor transparenței, accesului egal la resurse și responsabilității).
8. Parlamentul ar trebui să opereze modificări la Legea nr. 1420/2002 cu privire la filantropie și sponsorizare, în special, în ceea ce privește deducerile fiscale pentru donațiile cu scop filantropic și de sponsorizare, în baza modificărilor propuse de Platforma pentru Dezvoltarea și Promovarea Filantropiei.
9. Guvernul ar trebui să adopte modificările înaintate de OSC-uri în ceea ce privește cadrul de reglementare privind antreprenoriatul social pentru a impulsiona dezvoltarea acestui instrument.

V. METODOLOGIE

CSO Meter este un instrument dezvoltat pentru evaluarea periodică și monitorizarea mediului de activitate al organizațiilor societății civile (OSC) din statele Parteneriatului Estic. Este format dintr-un set de standarde și indicatori în 11 domenii diferite care măsoară atât aspecte legale, cât și practice. Se bazează pe cele mai bune standarde și practici internaționale. CSO Meter a fost elaborat prin colaborare de către un grup de experți din cadrul ECNL și parteneri locali din șase țări ale Parteneriatului Estic.

Începând cu anul 2020, ECNL a lucrat cu experții în metodologie RESIS în vederea adaptării pachetului metodologic CSO Meter pentru a permite compararea atât calitativă, cât și calitativă a diverselor domenii ce vizează mediul favorabil în țările Parteneriatului Estic. Propunerea modelului a fost consultată și testată de comun cu Centrul regional extins CSO Meter prin e-mail și online. Cu modelul de comparație actualizat, ne propunem să (1) evaluăm mediul pentru societatea civilă în fiecare dintre cele 11 domenii; (2) să asigurăm monitorizarea evoluțiilor/progresului de-a lungul anilor pe țară și (3) să comparăm mediile la nivel regional.

Partenerii naționali, împreună cu alte OSC-uri care fac parte din Hub-ul CSO Meter, au condus procesul de monitorizare și au elaborat raportul narativ de țară. De asemenea, au înființat Consilii Consultative în fiecare țară, compuse din reprezentanți experți locali. Membrii consiliilor au două sarcini principale, să revizuiască rapoartele narrative și să atribuie scoruri pentru fiecare standard pe baza rapoartelor narrative.

Raportul acoperă perioada din septembrie 2020 până în decembrie 2021.

Procesul de monitorizare și evaluare

Raportul a fost elaborat de partenerul local al proiectului în Republica Moldova – Asociația Promo-LEX, care a respectat metodologia comună pentru toate țările din Parteneriatul Estic. Raportul scoate în evidență schimbările survenite în mediul OSC-urilor din Republica Moldova în perioada 2020-2021. Raportul evaluează 32 de standarde care fac parte din CSO Meter și oferă recomandări de optimizare pentru fiecare dintre cele 11 domenii vizate. Procesul a inclus colectarea datelor, interviuri, cercetare secundară, discuții în cadrul interviurilor de tip focus grup, scurte schimburi de informații și analiza informațiilor colectate și a altor studii privind mediul OSC în perioada de referință.

Constatările și concluziile studiului nu vizează mediul de activitate al OSC-urilor din regiunea transnistreană a Republicii Moldova, care nu este controlată de autoritățile constituționale ale Republicii Moldova.

Lista persoanelor interviewate:

Andrei Lutenco (Director executiv CPR Moldova), Cristina Durnea (Expert, Centrul de Investigatii Jurnalistice), Diana Doroș (Șefa Direcției coordonare în domeniul drepturilor omului și dialog social din cadrul Cancelariei de Stat), Elena Nofit (fostă președintă a Consiliului ONG), Irina Buzu (Co-director al departamentului de luare a deciziilor algoritmice în cadrul Institutul pentru Internet și Societatea Justă, parte a grupului de experți al CE privind alfabetizarea în IA), Marcela Dilion (Manager de program, Keystone Moldova), Veronica Ignat (Șefa Secției înregistrări organizații necomerciale, ASP), Vitalie Eșanu (Director executiv privesc.eu).

Schimb de informații succinte cu:

Elena Sajină (GenderDOC-M), Sorina Bodiu (Asociația Promo-LEX), Irina Ureche (AO Future Generation), Liliana Celac (Direcția E-Transformare, ASP), Olga Tumuruc (Agenția de Guvernare Electronică), Carolina Diacov (Asociația „Noii barbari”), Galina Climov (AOPD), Irina Corobcenco (Asociația Promo-LEX), Igor Ciurea (expert independent), Sergiu Gurău (Întreprinderea socială ”Floare de cireș”), Victor Panțîru (Avocat, fost membru al Consiliului Societății Civile), Marina Albu (Președinte al Rețelei Naționale LEADER din Republica Moldova), Rita Boaghi (Specialist, Rețeaua Națională LEADER din Republica Moldova).

Acest raport a fost elaborat prin contribuția Consiliului consultativ din componența căruia fac parte actori cheie de nivel local, pentru a se garanta faptul că recomandările și constatările reflectă situația per ansamblu pe țară:

- ♦ Andrei Brighidin (Director Dezvoltare, Monitorizare și Evaluare, Fundația Est-Europeană)
- ♦ Alexei Buzu (Director executiv al Centrului „Parteneriat pentru Dezvoltare”)
- ♦ Tudor Lazăr (Director Executiv, Centrul de Instruire și Consultanță Organizațională (CICO))
- ♦ Serghei Lîsenko (Președinte, Centrul de Dezbateri Criuleni)
- ♦ Sorina Macrinici (Director de program, Centrul de Resurse Juridice din Moldova)
- ♦ Serghei Neicovcen (Director executiv, Centrul Contact)
- ♦ Elena Prohnițchi (Director adjunct / Coordonator de program, Asociația pentru Democrație Participativă)
- ♦ Silvia Strelciuc (expert independent)
- ♦ Oxana Zavidei (Asociația „Stimul”)
- ♦ Alexandru Postica (Consilier în dezvoltare strategică, Asociația Promo-LEX)
- ♦ Victoria Neaga (Manager de proiect, Delegația Uniunii Europene în Republica Moldova)

Raportul narativ de țară elaborat a fost revizuit de membrii Consiliului Consultativ din Republica Moldova prin comunicare online la ședința din 10 decembrie 2021. Constatările și recomandările au fost revizuite și finalizate pe baza recomandărilor membrilor Consiliului Consultativ.

Procesul de evaluare

Membrii Consiliului Consultativ din Republica Moldova au evaluat fiecare **Standard din cele 11 domenii ale instrumentului CSO Meter în Legislație și Practică**.

Pentru procedura de punctare este utilizată o scară de 7 puncte. Valorile extreme ale scării sunt concepute ca situație sau mediu extrem/ideal. De exemplu, (1) este un mediu extrem de nefavorabil (autoritar), în timp ce (7) este un mediu extrem de favorabil (ideal democratic) pentru OSC. Pentru mai multe informații despre instrumentul CSO Meter, procesul de notare și calcul, vă rugăm să vizitați <https://csometer.info/>. Scorurile prezentate în acest raport din 2021 vor servi drept scoruri de referință și, în următorii ani, progresele vor fi măsurate în raport cu acestea.

VI. REFERINȚE

LEGISLAȚIE

- Codul contravențional al Republicii Moldova 218/2008
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=113262&lang=ro
- Codul de procedură penală al Republicii Moldova 122/2003
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=126190&lang=ro#
- Codul fiscal al Republicii Moldova 1163/1997
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=79111&lang=ro
- Codul penal al Republicii Moldova 985/2002
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=109495&lang=ro
- Comentariul general nr. 37 (2020) privind dreptul la întrunire pașnică (articolul 21), Comitetul ONU pentru drepturile omului
<https://digitallibrary.un.org/record/3884725?ln=en>
- Comisia pentru Situații Excepționale, Dispoziția nr. 1/01.04.2021
https://gov.md/sites/default/files/1_dispozitia_cse_01.04.2021.pdf
- Constituția Republicii Moldova 1/1994,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro

- Curtea Constituțională, Hotărârea 24 / 08.10.2020
<https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=745&l=ro>
- Hotărâre de Guvern 967/2016 cu privire la mecanismul de consultare publică cu societatea civilă în procesul decizional
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=119856&lang=ro
- Hotărârea Guvernului 1213/2010 privind aprobarea unor măsuri de susținere a activităților pentru tineret
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=118422&lang=ro
- Hotărârea Guvernului 246/2010 cu privire la modul de aplicare a facilităților fiscale și vamale aferente realizării proiectelor de asistență tehnică și investițională în derulare, care cad sub incidența tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=116618&lang=ro
- Hotărârea Guvernului 377/2020 cu privire la aprobarea proiectului de lege pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova 2030”,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=121920&lang=ro
https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/intr40_12_o.pdf
- Hotărârea Guvernului 49/2021 pentru aprobarea Regulamentului privind subvenționarea locurilor de muncă
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=126195&lang=ro
- Hotărârea Guvernului 503/2019 privind aprobarea Regulamentului cu privire la modul de finanțare din bugetul de stat a proiectelor culturale desfășurate de organizațiile necomerciale
https://mecc.gov.md/sites/default/files/regulament_proiecte_culturale_2021_3.pdf
- Hotărârea Guvernului 834/2014 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la modul de finanțare din bugetul de stat a proiectelor culturale desfășurate de asociațiile obștești, Regulamentul-cadru privind organizarea și desfășurarea Programului de Granturi pentru organizațiile de tineret și a concursului național/local de proiecte pentru grupurile de inițiativă ale tinerilor
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=19375&lang=ro
- Hotărârea Parlamentului 373 /2005 pentru aprobarea Concepției privind cooperarea dintre Parlament și societatea civilă
<http://www.legis.md/cautare/rezultate/20911>
- Legea Bugetului de Stat 258/2020
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=124567&lang=ro

- Legea comunicațiilor electronice 241/2007
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=125279&lang=ro#
- Legea cu privire la actele normative 100/2017
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105607&lang=ro
- Legea cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului 320/2012
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120699&lang=ro
- Legea cu privire la asigurarea egalității 121/2012
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=94542&lang=ro
- Legea cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați 5/2006
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=88221&lang=ro
- Legea cu privire la filantropie și sponsorizare 1420/2002
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=108161&lang=ro
- Legea cu privire la grupurile de acțiune locală 50/2021
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=126245&lang=ro
- Legea cu privire la Inspectoratul General de Carabinieri 219/2018
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=109747&lang=ro
- Legea cu privire la libertatea de exprimare 64/2010
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=83916&lang=ro
- Legea cu privire la organizațiile necomerciale 86/2020
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122391&lang=ro
- Legea cu privire la parteneriatul public-privat 179/2008
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=83632&lang=ro
- Legea cu privire la petiționare 990/1994
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=88154&lang=ro
- Legea cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului 308/2017
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110418&lang=ro
- Legea cu privire la Procuratură 3/2016
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=117461&lang=ro
- Legea integrității 82/2017
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120706&lang=ro
- Legea pentru adoptarea Regulamentului Parlamentului 797/1996
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111777&lang=ro

- Legea presei 243/1994
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=109428&lang=ro
- Legea privind accesul la informație 982/2000
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=108552&lang=ro
- Legea privind achizițiile publice 131/2015
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110528&lang=ro
- Legea privind activitatea specială de investigații 59/2012
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110235&lang=ro
- Legea privind administrația publică locală 436/2006
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=17373&lang=ro
- Legea privind aprobarea Strategiei de dezvoltare a societății civile pentru perioada 2018–2020 51/2018
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105436&lang=ro
- Legea privind avertizorii de integritate 122/2018
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105486&lang=ro
- Legea privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități 60/2012
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110494&lang=ro
- Legea privind întrunirile 26/2008
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110166&lang=ro
- Legea privind modificarea și completarea unor acte legislative 223/2017
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=101472&lang=ro
- Legea privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc 218/2012
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=106326&lang=ro
- Legea privind protecția datelor cu caracter personal 133/2011
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=10607&lang=ro
- Legea privind transparența în procesul decizional 239/2008
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=106638&lang=ro
- Legea voluntariatului 121/2010
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=18722&lang=ro#
- Ordinul 28/2021 cu privire la aprobarea Ghidului Grupurilor de Acțiune Locala
https://maia.gov.md/sites/default/files/Documente%20atasate%20Advance%20Pagines/28_21.10.2021%20Ro_o.pdf
- Ordinul Ministerului Tineretului și Sportului 165/2017 cu privire la aprobarea Regulamentului-cadru privind organizarea și desfășurarea Programului de

Granturi pentru organizațiile de tineret și a concursului național/local de proiecte pentru grupurile de inițiativă ale tinerilor

https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=109593&lang=ro

- Proiect de inițiativă privind antreprenoriatul social
<https://cancelaria.gov.md/ro/content/pentru-aprobarea-programului-national-de-dezvoltare-antreprenoriatului-social-2021-2025>
- Proiectul de lege 161/2016 <http://media-azi.md/ro/taxonomy/term/793>
- Proiectul de lege 301
<http://parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/3349/language/ro-RO/Default.aspx>
- Regulamentul privind implementarea Legii voluntariatului
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=18722&lang=ro#
- Regulamentul privind organizarea și funcționarea Comisiei de certificare și a modelului Certificatului de instituție gazdă a activității de voluntariat
<https://mecc.gov.md/ro/content/voluntariat>,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=126377&lang=ro#
- Regulamentului privind organizarea și funcționarea Comisiei de Certificare și a modelului Certificatului de utilitate publică
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=48138&lang=ro
- Serviciul Fiscal de Stat „Rezultatele desemnării procentuale pentru anul 2021”, 2021 <https://sfs.md/ro/stiri/rezultatele-desemnarii-procentuale-pentru-anul-2021>
- Strategia națională de prevenire și combatere a spălării banilor și finanțării terorismului pentru anii 2020–2025
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=125264&lang=ro

CERCETĂRI, RAPOARTE

- APSCF, „Studiul tip baseline al APSCF privind serviciile sociale destinate persoanelor cu dizabilități intelectuale și psiho-sociale și copiilor din grupuri vulnerabile”, 2018 https://aliantacf.md/wp-content/uploads/2019/04/FSM_SSMB_Baseline_Study_Report_Executive-summary_EN.pdf
- Asociația Pomo-LEX, Digest cu privire la libertatea de întrunire pe timp de pandemie nr. 1, 2021, <https://promolex.md/20065-digest-cu-privire-la-libertatea-de-intrunire-pe-timp-de-pandemie-nr-1/?lang=ro>

- Asociația Promo-LEX, „Raport de monitorizare a întrunirilor publice online”, 2021 <https://promolex.md/21295-raport-de-monitorizare-a-intrunirilor-publice-online/?lang=en>
- Asociației Promo-LEX, „Discursul de ură și instigare la discriminare în spațiul public și în mass-media din Republica Moldova în cadrul campaniei electorale pentru alegerile parlamentare anticipate din 11 iulie, 2021” 2021 https://promolex.md/wp-content/uploads/2021/09/Raport_Discurs_de_ur%C4%83_%C3%AEn_perioada_electoral%C4%83_alegerile_parlamentare_anticipate_2021.pdf
- Avizul comun al Comisiei de la Veneția și al Direcției Generale Drepturile Omului și Statul de Drept (DGI) a Consiliului Europei pe marginea proiectului de Lege nr. 161 pentru modificarea și completarea legislației moldovenești în domeniul criminalității cibernetice [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2016\)039-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2016)039-e)
- Biroul Național de Statistică, <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=7057>
- Bogdan Țârdea, „Societatea civilă a Republicii Moldova: sponsori ai ONG-urilor, războaie culturale”, 2020. <https://www.zdg.md/stiri/bogdat-tirdea-a-lansat-o-carte-cu-acuzatii-grave-in-adresa-ong-urilor-si-mass-media-din-moldova-autorul-a-alunecat-in-atacuri-grosolane-la-adresa-societatii-civile-din-moldova/>
- Cancelaria de Stat, „Raport privind implementarea Strategiei de dezvoltare a societății civile pentru perioada 2018-2020”, 2021 https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/raport_strategie_dsc_2018-2020_iii_anexe.pdf
- Consiliul Europei, „Ghid de monitorizare a discursului ură în mass-media audiovizuală” <https://www.coe.int/en/web/inclusion-and-antidiscrimination/-/a-practical-guide-for-assessing-and-processing-the-hate-speech-cases-will-strengthen-the-capacity-of-the-audio-visual-council-of-moldova-to-monitor-an>
- Convenția Consiliului Europei privind accesul la documentele oficiale (CETS nr. 205) <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treaty-num=205>
- CPR Moldova, „De ce și cum trebuie modificată legea accesului la informații”, 2019, <https://cpr.md/2019/11/26/de-ce-si-cum-trebuie-modificata-legea-accesului-la-informatii/>

- CRJM „Inteligența artificială și rolul actorilor societății civile — cazul Republicii Moldova”, 2021 http://old.crjm.org/wp-content/uploads/2021/08/CRJM-study_Moldova_Digital-Literacy-Program-ENG-fin.pdf
- CRJM, „Organizațiile necomerciale din Republica Moldova în cifre”, 2020 http://old.crjm.org/wp-content/uploads/2020/11/2020-Doc-analitic-ONC-in-cifre_final.pdf
- CRJM, „Stop cadru: trei ani de implementare a mecanismului 2% în Republica Moldova”, 2020 <http://old.crjm.org/wp-content/uploads/2021/02/Trei-ani-de-implementare-a-mecanismului-2-la-suta.pdf-web.pdf>
- CRJM, „Sumarul discuțiilor din cadrul Forumului din 2020 privind justiția și anticorupția”, 2020 <http://old.crjm.org/wp-content/uploads/2020/12/Sumar-Forum-Justitie-Anticoruptie-2020-EN.pdf>
- Expert Grup, „Mecanisme fiscale de stimulare a filantropiei”, 2011, https://www.expert-grup.org/media/k2/attachments/Mecanisme_fiscale_de_stimulare_a_filantropiei.pdf
- Freedom house „De ce accesul la informație mai este o problemă în Republica Moldova”, 2021 https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-03/Gotisan_Ionel_Brief_FINAL_RO.pdf
- Freedom House, <https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores>
- Institutul de Politici Publice, „Barometrului Opiniei Publice”, iunie 2021 https://ipp.md/wp-content/uploads/2021/07/Raport-BOP-2021_.pdf
- IVC Moldova „Finanțarea directă a OSC de către stat în Republica Moldova”, 2019 http://ivcmoldova.org/wp-content/uploads/2019/12/PPP_Finatarea-OSC_Liliana-PALHOVICI.pdf
- PNUD Moldova, „Transformarea digitală a Moldovei”, 2021, <https://www.md.undp.org/content/dam/moldova/docs/Digital-MOLDOVA%20ENG.pdf>
- Registrul de stat al organizațiilor necomerciale, <https://asp.gov.md/sites/default/files/date-statistice/RSON.xlsx>
- Reporteri fără frontiere, Indicele libertății presei, 2020 <https://rsf.org/en/ranking>

